

C. Bogrcka, C. Niewiadomska, J. Warnkówna

PODREĆCZNIK DO WYPRACOWAŃ

dla

SZKÓŁ ELEMENTARNYCH

WARSZAWA

NAKLAD GEBETHNERA I WOLFFA

Kraków, G. Gebethner i S-ka

1906

Cena 20 kop.

Warszawa. Druk Wł. Łazarskiego, ul. Marszałkowska 114.

✓ C. Bogucka, C. Niewiadomska, J. Warnkówna. ✓

PODREČZNIK DO WYPRACOWAŃ

800082 dla

SZKÓŁ ELEMENTARNYCH

WARSZAWA.

NAKLAD GEBETHNERA i WOLFFA.

Kraków. G. Gebethner i S-ka.

—
1906.

290008

Warszawa. Druk Wł. Łazarskiego, ul. Marszałkowska 114.

BIBLIOTEKA UNIWERSYTECKA
im. Jerzego Giedroycia w Białymstoku

FUW0179519

34/21/06

Do uczących.

Podręcznik ten przeznaczony jest głównie dla szkół elementarnych, zawiera więc tematy z zakresu nauki początkowej. Dzielimy je na opisy, opowiadania, streszczanie wierszy, listy i porównania. Zaczynamy od opisów, ponieważ obywają się mniejszą ilością znaków przestankowych, a budowa ich zdań jest prostsza, — potem następują opowiadania i streszczanie wierszy, — list przedstawia jeszcze więcej kombinacji, najtrudniejsze zaś jest porównanie, które dopiero w drugim lub trzecim roku nauki może być zadane.

Nauczyciel powinien urozmaicać tematy tak pod względem treści, jak i formy, a więc po paru opisach należy zadać opowiadanie, potem streszczenie wiersza, list i znowu opis.

Przerabiać ćwiczenia stylistyczne dziecko może wtedy, gdy pisanie łatwych wyrazów i zdań nie stanowi dla niego trudności. Pierwsze ćwiczenia są tak łatwe i krótkie, że każde dziecko napisać je może, — w każdym razie jednak temat musi być najpierw ustnie przerobiony z nauczycielem przy lekcji i najle-

piej, aby pierwsze ćwiczenia dziecko pisało *przy nauczycielu*, — potem dopiero można zadawać do domu, objaśnwszy treść należycie i opracowawszy wspólnie z dziećmi plan ćwiczenia.

Wypracowanie należy poprawiać starannie, zwracając uwagę ucznia na każdy błąd i tłumacząc go dokładnie. Trudniejsze poprawki nauczyciel musi wpisywać, łatwiejsze, wypływające tylko z nieuwagi, lub błędy ortograficzne — podkreślać i żądać, aby uczeń sam je poprawił i wypisał na marginesie. Jeśli poprawek wiele, trzeba kazać całe ćwiczenie przepisać.

Nakoniec zwrócić musimy uwagę, że tematy grupowałyśmy podług treści, dlatego obok najłatwiejszych znajdują się nieraz o wiele trudniejsze, musi więc nauczyciel kierować się w wyborze nie kolejnym następstwem, lecz przystosowaniem ćwiczenia do rozwoju umysłowego i uzdolnienia ucznia.

1906.

Uwaga I. Dziecko odpowiada na pytanie zawsze **całemi zdaniami**.

Uwaga II. Opisy o ile możliwości na okazach.

Uwaga III. Wybierać początkowo tematy najłatwiejsze.

Opisy różnej treści.

1. Kto ty jesteś?

Wzór. Nazywam się Józio Barski. Mam lat siedem. Mieszkam u rodziców, w Warszawie, Złota № 4. (Według tego niech uczeń napisze o sobie).

1. Jak się nazywasz?
2. Ile masz lat?
3. U kogo mieszkasz?
4. { W jakim mieście?
} W jakiej wsi?

2. Rodzina.

1. Jak się nazywają twoi rodzice?
2. Czy masz rodzeństwo?
3. Jak na imię twoim braciom i siostróm?

4. Czem się zajmuje twój ojciec i matka?
5. Z jakich osób składa się twoja rodzina?

3. Gdzie mieszkasz?

1. Gdzie mieszkasz (w jakim mieście lub wsi)?
2. W jakim kraju (nad jaką rzeką)?
3. Na jakiej mieszkasz ulicy i pod którym numerem?
4. Czy mieszkanie wasze jest obszerne, czy szczupłe, wygodne, czy niewygodne?
5. Z ilu składa się pokoiów i jak się w niem mieścicie?
6. Co ci się w tem mieszkaniu najbardziej podoba lub niepodoba?

4. Ubranie

Wzór. Moje ubranie składa się z płóciennej koszulki, wełnianej sukienki, skórzanych bucików i bawełnianych pończoszek. Ludzie chodzą w ubraniu dla ciepła i przyzwoitości.

1. Z czego się składa twoje ubranie?
2. Z czego jest zrobiona koszulka?
3. A sukienka?
4. Buciki?
5. Pończoszki?
6. Dlaczego ludzie chodzą w ubraniu?

5. Nasze podwórze.

1. Czy nasze podwórze jest obszerne, czy małe, jasne, czy ciemne?
2. Co je otacza?
3. Czy jest ono brukowane i czyste, czy nie?
4. Co się na niem znajduje? (wodociąg, śmietnik i t. p.

6. Dom *).

1. Czem jest dom? (mieszkanie człowieka).
2. Z jakich głównych części się składa? (fundament, ścinay, dach).
3. Jakie mogą być domy? (wielkość, materyał).
4. Gdzie budują zwykle domy murowane, a gdzie jest najwięcej drewnianych?
5. Które z nich są lepsze i piękniejsze, które ty wolisz i dlaczego?
6. Jak się nazywają różne rodzaje budynków mieszkalnych? (chata, dom, dwór, kamienica, pałac, zamek).

7. Nasza ulica.

1. Jak się nazywa nasza ulica?
2. Gdzie się zaczyna i gdzie kończy?
3. Czy jest długa, czy krótka, wązka, czy szeroka?
4. Jakie na niej stoją domy?
5. Jakie po niej jeżdżą pojazdy?

8. Huśtawka.

1. Z czego się robi huśtawka?
2. Gdzie stawiają się zwykle huśtawki?
3. Użytek z huśtawki?
4. W jaki sposób można się huścić? (wysoko, stojąc, siedząc)?
5. Jakie znasz rodzaje huśtawek? (krzesła, deska, drążek)?
6. Jak się trzeba zachowywać przy huśtaniu i dlaczego?

*). Temat trudniejszy.

9. Szkoła.

Wzór. Szkoła jest to miejsce, gdzie się dzieci uczą. Uczy je nauczyciel lub nauczycielka, a dzieci w szkole nazywają się uczniami i uczenicami. Najpierw dzieci uczą się pacierza, czytać, pisać i rachować. Szkoły są bardzo potrzebne, żeby ludzie wszystko rozumieli i umieli sobie radzić w życiu.

1. Co to jest szkoła?
2. Kto uczy w szkole?
3. Jak się nazywają ci, którzy się uczą?
4. Czego najpierw uczą się dzieci?
5. Czy potrzebne są szkoły i dlaczego?

10. Rolnik.

Wzór. Rolnik mieszka na wsi. Uprawia on ziemię czyli rolę, żeby na niej rosło zboże. Ze zboża mamy mąkę na chleb i bułki. Rolnik jest bardzo pożyteczny.

1. Gdzie mieszka rolnik?
2. Czem się zajmuje?
3. Po co uprawia ziemię?
4. Do czego nam służy zboże?
5. Czy więc pożyteczny jest rolnik?

11. Szewc.

1. Czem jest szewc? (rzemieślnikiem).
2. Co szewc robi i z czego?
3. Jakich narzędzi do pracy używa? (nóż, szdło, dratwa, młotek).
4. Czy szewc jest pożytecznym rzemieślnikiem?
5. Dlaczego?

12. Zajęcia ludzi.

1. Czy wszyscy ludzie mają jednakowe zajęcia?
2. Co robią zwykle wieśniacy? (rolnicy).
3. A rzemieślnicy w mieście? (wyrabiają różne przedmioty).
4. Co robią kupcy?
5. A dzieci?

13. Pokarmy.

1. Czem się ludzie żywią? (mięsem i roślinami).
2. Jakich zwierząt mięso jadamy?
3. Jakie części roślin jadamy? (liście, korzenie, owoce, kwiaty np. kalafior).
4. Jakie pokarmy roślinne najczęściej są używane? (chleb, jarzyny, owoce).

14. Napoje.

1. Czy człowiek oprócz pokarmu potrzebuje napoju?
2. Jaki jest najzdrowszy napój?
3. Kiedy jest niezdrowo pić zimną wodę?
4. Jakich napojów ludzie używają oprócz wody?

15. Barwy.

Wzór. Człowiek rozróżnia wiele barw czyli kolorów. Makówka jest czerwona, niezapominajka niebieska, cytryna żółta, trawa zielona, róża różowa, pomarańcza pomarańczowa, fijołek fioletowy, chaber szafirowy, śnieg biały, a węgiel czarny. Kolorów jest daleko więcej, ale wszystkie trudno wyliczyć. Najbardziej podoba mi się kolor...

1. Czy wiele barw człowiek rozróżnia?
2. Jakiego koloru jest makówka?
3. A niezapominajka?

4. A cytryna?
5. Trawa?
6. Róża?
7. Pomarańcza?
8. Fijolek?
9. Jaki jest chaber?
10. Śnieg?
11. A węgiel?
12. Czy oprócz tych jest jeszcze więcej kolorów?
13. Jaki kolor najbardziej ci się podoba?

16. W z r o k.

Wzór. Wszystko dokoła siebie widzę oczyma. Mam dwoje oczu koloru piwnego. Inni ludzie mogą mieć oczy niebieskie, czarne albo siwe. Człowieka, który nie widzi, nazywamy ślepym, ociemniałym lub niewidomym.

1. Czem widzisz wszystko dokoła siebie?
2. Ile masz oczu?
3. Jakiego są one koloru?
4. Jakie oczy mają inni ludzie?
5. Jak się nazywa człowiek, który nie widzi?

17. S ł u c h.

1. Czem rozpoznajesz różne głosy?
2. Jakie dźwięki możesz słuchem rozpoznać? (mowa, śpiew, krzyk, hałas, turkot, świst, szum, szelest i t. d.).
3. Jak nazywamy ludzi, którzy nie słyszą?

18. W ę c h i s m a k.

1. Jaki zapach ma róża, a jaki cebula? (przyjemny i nieprzyjemny).
2. Czem rozpoznajemy zapach?
3. Jaki smak ma cukier, cytryna, pieprz, chini-
na i sól?
4. Czem rozpoznajemy smak?

19. D o t y k.

1. Czem się różni w dotknięciu kamień od poduszki, lód od ukropu?
2. Czem ich dotknąłeś, aby to rozpoznać?
3. Czy tylko w palcach mamy dotyk?

20. Z m y s ł y.

1. Ile człowiek ma zmysłów?
2. Jak się nazywają?
3. Czy wszyscy ludzie posiadają te zmysły?
4. Jak nazywamy takich, którzy wszystkich zmysłów nie mają?

21. N a s z a k o m o d a.

Wzór. Nasza komoda składa się z blatu, boków, spodu, 4 nóg i 3 szuflad. Zrobiona jest z drzewa orzechowego i kolor ma ciemny. Zrobił ją stolarz. Służy do przechowywania bielizny, ubrania i drobiazgów. (Według tego planu i wzoru niech uczeń opíše swoją komodę).

1. Z jakich części składa się nasza komoda? (blat, boki, spód, nogi, szuflady).
2. Z jakiego jest zrobiona drzewa i jakiego jest koloru?
3. Kto ją zrobił?
4. Do czego służy?

22. P i ł k a (na okazie).

1. Co to jest piłka? (zabawka).
2. Jakiego jest kształtu, wielkości i koloru?
3. Z czego zrobiona?
4. Co to jest guma? (sok pewnego drzewa).
5. Do czego piłka służy?

23. Lalka (na okazie).

1. Co to jest lalka?
2. Do czego podobna?
8. Z jakich części się składa?
4. Jaka jest wielkość tej lalki?
5. Gdzie lalki sprzedają?
6. Czy lubisz się nimi bawić?

24. Scyzoryk (na okazie).

1. Co to jest scyzoryk?
2. Z jakich części się składa?
3. Z czego część każda jest zrobiona?
4. Jak się ze scyzorykiem należy obchodzić?

25. Ołówek (na okazie).

1. Jaki ma kształt ołówek? (kanciasty, walcowaty).
2. Co jest z wierzchu, a co w środku ołówka? (grafit).
3. Jakie mogą być ołówki?
4. Do czego służy ołówek?

26. Gniazdko (na okazie).

Wzór. Gniazdko jest mieszkaniem ptaka. Każdy ptak prawie inaczej sobie gniazdo buduje. Ptaki budują gniazda ze słomy, siana, gałązek, gliny, nitek, gałganków i piór. Umieszczają je na krzakach, na ziemi lub przylepiają do domów.

1. Czem jest gniazdko dla ptaka?
2. Czy wszystkie gniazdko są jednakowe?
3. Z czego ptaszki robią sobie gniazdko?
4. Gdzie je zwykle budują?

27. Książka (na okazie).

1. Do czego służą książki? (czytanie, nauka).
2. Kto pisze książki? (ludzie wykształceni).
3. Kto je drukuje?
4. Z jakich części składa się książka? (kartki, okładka).
5. Do czego służy okładka?
6. Kto oprawia książki?
7. Którą ze swoich książek najbardziej lubisz?

28. O w c a.

Wzór. Owca jest zwierzęciem domowym. Ciało jej składa się z głowy, tułowia, nóg i ogona. Pokryta jest wełną. Owca żywi się trawą lub sianem. Głos jej nazywamy beczaniem. Owca daje nam wełnę, mięso i mleko, a także rogi, skórę i kiszki.

1. Co to jest owca?
2. Z jakich głównych części składa się jej ciało?
3. Czem jest owca pokryta?
4. Czem się żywi?
5. Jak się nazywa głos owcy?
6. Co nam owca daje.

29. K o Ń.

1. Jakiem zwierzęciem jest koń?
2. Czem są zakończone jego nogi?
3. Czem jest pokryty?
4. Co ma na karku?
5. Czem się żywi?
6. Czy jest zwierzęciem pożytecznym i dlaczego?

30. K r o w a.

Krowa jest zwierzęciem domowym, dwukopytowem, ponieważ ma nogi zakończone kopytami, rozdzielonemi na dwie części.

Krowa ma głowę dużą i ciężką, ozdobioną rogami, służącymi jej do obrony; oczy wielkie, osadzone po bokach głowy, szyję grubą, tułów duży, niezgrabny, jakby zwieszający się z kości grzbietowej, ogon długi, zakończony pękiem włosów, nogi grube, wysokie. Pokryta jest krótką sierścią barwy białej, czarnej, żółtej lub brązowej. Ruchy ma ociężałe, powolne, niezgrabne. Głos wydaje przeciągły, zwany rykiem.

Krowa żywi się roślinami: trawą, sianem, ziołami, niewiele więc kosztuje jej utrzymanie, pożytek zaś przynosi nam ogromny. Najpierw daje nam mleko, które jest doskonałym pożywieniem, wyborne mięso, skórę na wyroby rymarskie, rogi, kopyta na klej, nawet kości jej są użyteczne w cukrowni.

Wieśniak dobrze rozumie, ile zawdzięcza krowie, i dlatego pielęgnuje to zwierzę troskliwie.

1. Jakiem zwierzęciem jest krowa?
2. Opis: głowa, szyja, tułów, ogon, nogi, pokrycie?

3. Ruchy i głos krowy?
4. Pożywienie?
5. Pożytek?
6. Troskliwość wieśniaków o to zwierzę?

31. P i e s.

1. Jakiem zwierzęciem jest pies? (domowem).
2. Jak się nazywają główne części jego ciała?
3. Czem są zakończone łapy?
4. Jakie ma zęby?
5. Jakiej wielkości bywają psy?
6. Jaki z nich mamy pożytek?
7. Jakie znasz odmiany psa?

32. K o t.

1. Jakiem zwierzęciem jest kot?
2. Jakie zwierzęta nazywamy drapieżnikami?

3. Opisać kota (głowa, oczy, uszy, język, zęby, tułów, ogon, nogi, pazury, pokrycie, chód, zwinność).

4. Przymioty i zwyczaje kota (figlarność, łaszenie się, polowanie w nocy, przywiązanie do miejsca, nie do osób).

5. Użyteczność.
6. Które zwierzęta są najbardziej do kota podobne?

33. M y s z.

1. Jakiem zwierzątkiem jest mysz? (małe).
2. Jakie ma zęby?
3. Czem jest pokryta?
4. Czy jest użyteczna, czy szkodliwa?
5. Dla czego jest szkodliwa?
6. Kto jest jej największym nieprzyjacielem?

34. K a o z k a.

Wzór. Kaczka należy do ptaków pływających. Piórka ma bardzo tłuste i dlatego woda ich nigdy nie zmoczy. Dziób kaczki jest szeroki, żółty, palce u nóg spięte błoną. Przebywa najczęściej na wodzie. Jest użyteczna, bo daje nam smaczne mięso, jaja i pierze.

1. Do jakich ptaków należy kaczka?
2. Czem jest pokryta?
3. Czem ma przesiąknięte piórka?
4. Jaki ma dziób?
5. Czem ma spięte palce u nóg?
6. Gdzie przebywa?
7. Jaki kaczka ludziom przynosi pożytek?

35. W r o n a.

1. Jakim ptakiem jest wrona? (dzikim, drapieżnym).
2. Jaki ma dziób, pióra, skrzydła, ogon, nogi?

3. Czem się żywi i gdzie szuka pożywienia?
4. Jak się jej głos nazywa?
5. Gdzie się gnieździ?
6. Jaki przynosi pożytek i jaką szkodę?
7. Czy należy tępić wrony?

36. Jaskółka.

Wzór. Jaskółka należy do ptaków wędrownych. Na grzbiecie i na skrzydłach ma piórka czarne, błyszczące, a na brzuszku białe. Skrzydła ma bardzo długie, a ogonek rozdwojony jak widelki. W locie chwytta muszki i różne owady i nimi się żywi. Gniazdo lepi z błota lub gliny pod strzechami domów i innych zabudowań, a w niem ściele miękkie posłanie z piórek i siana dla swoich piskląt. Przed zimą odlatuje do cieplejszych krajów.

1. Do jakich ptaków należy jaskółka?
2. Jakiego koloru są jej piórka?
3. Jakie ma skrzydełka i jaki ogonek?
4. Czem się żywi?
5. Gdzie lepi gniazdo i z czego?
6. Co robi przed zimą?

37. Wróbel.

1. Jakiej wielkości jest wróbel?
2. Jakie ma pióra, dziób, skrzydła, ogon i nóżki?
3. Czy śpiewa?
4. Gdzie przebywa?
5. Z czego robi gniazdko?
6. Czem się żywi?
7. Czy jest szkodliwy, czy pożyteczny i dla czego?
8. Czy odlatuje na zimę?

38. Kanarek.

1. Czy dużym ptakiem jest kanarek?
2. Jakiego koloru są jego piórka?
3. Gdzie zwykle u nas mieszka?
4. Dlaczego nie w lesie?
5. Czem się żywi?
6. Dlaczego go hodują?

39. Ptak.

1. Z jakich głównych części składa się ciało ptaka? (głowa, szyja, tułów, skrzydła, nogi).
2. Ile ptak ma skrzydeł?
3. Do czego one służą?
4. Ile ma nóg i czem są zakończone?
5. Czem jest zakończona głowa ptaka?
6. Czem ptak jest pokryty?
7. Jak się nazywa głos ptaka.

40. Śledź.

1. Co to jest śledź?
2. Z jakich części składa się jego ciało?
3. Czem śledź jest pokryty?
4. Jak się nazywają kończyny śledzia?
5. Gdzie żyje?
6. Jak się nazywają kości i jajka śledzia?
7. Jaki mamy z niego pożytek?

41. Chrabąszcz (na okazie).

Wzór. Chrabąszcz jest owadem. Ukazuje się zwykle na wiosnę. Ma 4 skrzydełka i 6 nóżek. Żywi się liśćmi drzew, które objada i niszczy, więc jest szkodliwy. Jajka składa w ziemi i z nich lęgną się pędraki, a z pędraków powstają chrabąszcze.

1. Do jakich zwierząt należy chrabąszcz?
2. W której porze roku się ukazuje?
3. Ile ma skrzydełek i nóżek?

Podręcznik do wypracowań.

4. Czem się żywi?
5. Czy chrabąszcze są szkodliwe i dlaczego?
6. Gdzie składają jajka i co się z nich lęgnie?
7. W co się przeobrażają pędraki?

42. Głosy zwierząt.

1. Czy głosy zwierząt czworonożnych są jednokowe?
2. Jak się nazywa głos konia, krowy, owcy, kota, psa, wilka?
3. Czy ptaki też wydają głosy, i jak się ich głosy nazywają?
4. Czy wszystkie stworzenia głos wydają?
5. Wymień stworzenia, które nie wydają głosu?

43. Grusza (śliwa lub jabłoń).

1. Gdzie rosną grusze?
2. Kiedy i jak kwitną?
3. Kiedy wydają owoce?
4. Jaka jest różnica między owocem gruszy dzikiej a szczepionej?
5. Jak się nazywają nasiona gruszek?
6. Jakie znasz gatunki gruszek?

44. Sosna (albo świerk).

1. Czem jest sosna, jej części.
2. Liście sosny i ich trwałość (3 lata).
3. Owoc sosny i nasienie.
4. Gdzie i na jakim gruncie rośnie sosna? (klimat umiarkowany, grunt piaszczysty).
5. Użyteczność (paliwo, materiał budowlany, węgiel, smoła, żywica, terpentyna, tektura; znaczenie sosny dla zdrowia: odświeżanie powietrza, kąpiele z igiel).

45. Dąb.

1. Do jakich drzew należy dąb?
2. Gdzie rośnie? (w lasach i parkach).
3. Jakie ma liście i owoce?
4. Jakie drzewo?
5. Jaki przynosi pożytek drzewo i owoc dębu?

46. Buz.

Bez jest krzakiem albo drzewem. Liście ma sercowate, dosyć duże, o brzegach całych, kwiat drobny, lecz zebrany w duże kiście, barwy lila, białej lub fioletowej. Każdy kwiatek jest rurka, rozdzielającą się na cztery płatki. Oprócz ładnego koloru, odznacza się zapachem bardzo miłym. U nas jest to roślina dosyć pospolita, kwitnie na wiosnę w maju. Hodują bez w ogrodach dla pięknych kwiatów i zapachu. Bukiety bzu zdobią w tej porze nasze mieszkania.

1. Co to jest bez?
2. Liście bzu.
3. Kwiaty, ich barwa i ułożenie.
4. Czem się odznaczają oprócz pięknej barwy?
5. Gdzie bez rośnie?
6. Kiedy kwitnie?
7. Pożytek.

Uwaga. Ten sam plan służyć może dla jaśminu lub innego krzewu, który dziecko zna lepiej.

47. Grzyby.

1. Gdzie rosną grzyby?
2. Z jakich części grzyb się składa?
3. Czy jest ich wiele gatunków?
4. Czy wszystkie są jadalne?
5. Które grzyby są najsmaczniejsze?

48. Bławatek (na okazie).

Wzór. Bławatek jest kwiatkiem polnym. Najczęściej rośnie pośród zboża i bardzo ładnie w niem wygląda. Jest on ciemno szafirowy i niewielki, nazywają go także chabrem lub modrakiem. Dzieci zbierają bławatki na wianki i bukiety.

1. Jakim kwiatkiem jest bławatek?
2. Pośród czego najczęściej rośnie?
3. Jakiej jest barwy?
4. Jak inaczej nazywają bławatek?
5. Do czego służy?

49. Fijołek (na okazie).

1. Czem jest fijołek?
2. Jakiego kształtu są liście fijołka?
3. Z czego się składa sam kwiatek?
4. Jaki jest zapach fijołków?
5. Gdzie kwiatki te zwykle rosną i kiedy kwitną?

50. Ogórek (na okazie).

Wzór. Ogórek należy do roślin warzywnych. Ma kształt podłużny, a kolor żółtawo-zielony. Ogórki jadamy surowe lub kwaszone, a niektórzy jadają je z miodem lub z cukrem.

1. Do jakich roślin należy ogórek?
2. Jaki ma kształt i kolor?
3. Jak jadamy ogórki?

51. J a b ł k o.

Wzór. Jabłko jest owocem. Pokryte jest twarłą skórka, kształt ma kulisty, a kolor zielony, żółty lub czerwony. W środku znajdują się pestki w osobnych komóreczkach. Smak ma słodki lub kwaskowaty. Jadamy je surowe, pieczone, albo gotowane. Jabłka rosną na drzewie, w sadach i ogródach.

1. Co to jest jabłko?
2. Czem jest pokryte?

3. Kształt i kolor?
4. Co się znajduje w środku jabłka?
5. Jaki jabłko ma smak?
6. Jak się jada?
7. Gdzie jabłka rosną?

52. Kartofel

1. Czem jest kartofel?
2. Opis rośliny: korzenie, łodyga, liście, kwiaty, nasienie.
3. Która część rośliny jest najpożyteczniejsza i gdzie się znajduje?
4. Kiedy sadzimy kartofle?
5. Okopywanie i zbiór kartofli.
6. Jakie mają dla nas znaczenie?

53. Trawa.

1. Jaką rośliną jest trawa? (bardzo pospolita).
2. Gdzie rośnie?
3. Z jakich części się składa? (korzenie, łodyga i listki).
4. Jak wygląda kwiat trawy i jak się nazywa łodyga?
5. Która część tej rośliny jest najpożyteczniejsza i do czego służy?
6. Kiedy trawę koszą i co z niej otrzymujemy?

54. Pszenica.

1. Do jakich roślin należy pszenica?
2. Z jakich części się składa?
3. Gdzie i kiedy ją zasiewają?
4. Która część tej rośliny jest najpożyteczniejsza?
5. Co otrzymujemy z ziarna?
6. Na co służy źdźbło czyli słoma?

55. Listek (na okazie).

Wzór. Listek jest częścią rośliny. Zwykle bywa zielony, ale mogą być listki żółte i czerwone. Ten

listek ma kształt podłużny, lecz mogą być listki okrągłe, sercowate i t. p. Brzegi jego ząbkowane, u innych zaś bywają równe. Składa się z ogonka, blaszki i nerwów. Ogonkiem bywa przyczepiony do rośliny i służy jej do oddychania.

1. Czem jest listek?
2. Jakiego jest zwykle koloru, i czy mogą być listki innych kolorów?
3. Jaki ma kształt ten listek i czy wszystkie listki są tego kształtu?
4. Jakie ma brzegi?
5. Z jakich części się składa?
6. Czem był przyczepiony do rośliny?
7. Do czego służy?

56. Roślina (na okazie).

1. Z jakich części składa się ta roślina? (korzeń, łodyga, liście).
2. Gdzie znajduje się korzeń rośliny i do czego służy?
3. W jakim kierunku rośnie łodyga (do góry) i jakiego bywa koloru?
4. Do czego przyczepione są liście?
5. Do czego służą?

57. Kamyk (na okazie).

Wzór. Żaden kamyk nie żyje. Ten kamyk jest niewielki, żółty, niebardzo ciężki, świecący, trochę przezroczysty i bardzo twardy. Ale nie wszystkie kamyki są do siebie podobne.

1. Czy kamyk żyje?
2. Jakiej wielkości jest ten kamyk i jakiej barwy?
3. Ciężki czy lekki, błyszczący, przezroczysty, i twardy, czy nie?
4. Czy wszystkie kamienie są do niego podobne?

58. Kreda (na okazie).

1. Jakiego koloru jest kreda?
2. Do czego nam służy?
3. Na czym pisać możemy kredą?
4. Czy przyjemnie trzymać ją w ręku?
5. Dlaczego?

59. Glina (na okazie).

1. Gdzie się znajduje glina?
2. Jakiej jest barwy?
3. Co z niej robią?
4. Jaką się glina staje w ogniu?

60. S ó l (na okazie).

1. Czy sól jest przezroczysta?
2. Czy ma jaką barwę?
3. Jaki ma smak?
4. Co się z niej robi w wodzie?
5. Gdzie się znajduje? (w wodzie i w ziemi).
6. Do czego służy?
7. Czy jest pożyteczna?

61. Ż e l a z o.

1. Żelazo należy do najpożyteczniejszych metali.
2. W jakiej postaci znajduje się w ziemi? (pokazać okaz rudy).
3. Jak postępują z rudą?
4. Jak się nazywa przetopione żelazo? (lane, surowiec).
5. W jaki sposób otrzymujemy żelazo mocniejsze? (przez kucie, sztaby).
6. Co nazywamy stalą?
7. Co robią z żelaza, a co ze stali?

62. Węgiel kamienny.

1. Gdzie się znajduje?
2. Z czego powstał?
3. Do czego służy?
4. Gdzie się znajdują u nas kopalnie węgla kamiennego?
5. Kto go wydobywa i jak nazywamy ludzi, trudniących się wydobywaniem z ziemi minerałów?

63. R o k.

1. Z ilu miesięcy składa się rok?
2. Na ile pór go dzielimy?
3. Jak się te pory roku nazywają?
4. Która z nich jest najchłodniejsza, podczas której wszystko kwitnie, kiedy jest najgoręcej, a kiedy wszystko więdnie i opada?
5. Którą porę roku najbardziej lubisz i dlaczego?

64. Strony świata.

1. Ile jest stron świata?
2. Jak się nazywają?
3. Gdzie się znajduje wschód i zachód, północ i południe?
4. Jakie są sposoby rozpoznawania stron świata w nocy lub w dzień pochmurny?
5. Czy jest więcej stron świata i jak się nazywają?
6. Jakie własności ma u nas wiatr wschodni, zachodni, północny i południowy?

65. Wisła.

1. Skąd Wisła wypływa?
2. Jej kierunek?
3. Gdzie wpada do morza i jakimi ujściami?
4. Które są główne dopływy Wisły z prawej strony?

5. Które z lewej?
6. Jakie większe miasta leżą nad Wisłą?
7. Kiedy Wisła wylewa?

66. L a s.

1. Jakie mogą być lasy?
2. Jakie drzewa rosną w lasach liściastych?
3. Jakie w iglastych?
4. Co jeszcze rośnie w lesie?
5. Jakie zwierzęta i ptaki żyją w lesie?
6. Główne pożytki z lasu (drzewo na opał, sprzęty, budulec; jagody, grzyby, zwierzyzna).
7. Dlaczego las jest przyjemny?

67. Opis chaty.

1. Czem jest chata, z czego najczęściej zbudowana i czem pokryta?
2. Rozkład izb i wewnątrz chaty.
3. Izba: komin, ściany, sprzęty, naczynia.
4. Otoczenie chaty.

68. Wieś.

Wzór. Wieś jest osadą, którą założyli ludzie, aby zajmować się uprawą roli.

Wieś najczęściej składa się z jednej ulicy, niebrukowanej. Po obu jej stronach stoją chaty z zagrodami i budynkami gospodarskimi. Po za chatami rozciągają się łąki i pola.

Przez wieś często przepływa rzeka, z której mieszkańcy czerpią wodę, — niekiedy otacza ją las, skąd biorą drzewo na opał i budulec.

We wsi bywa też dwór i kościół, zwykle z daleka od chat położone. Koło dworu jest ogród, a koło kościoła cmentarz.

1. Co to jest wieś?
2. Opis wsi: ulica, chaty.
3. Pola, łąki.
4. Las i rzeka.
5. Dwór i kościół.

Uwaga: Według tego wzoru opisać znaną wieś.

69. L a t o.

Lato jest porą roku; zaczyna się w czerwcu, a kończy się we wrześniu. Dni wtedy są najdłuższe, słońce najmocniej dopieka i panują upały.

W lecie cała natura wygląda wspaniale: niebo ma barwę błękitną, słońce świeci tak jasno, że olśnie wa blaskiem, wszystko się zieleni, kwitnie i dojrzewa. Pola, okryte zbożem, złocą się od słońca i kołyszą od wiatru, zanim sprzątnie je sierp żniwiarza. Kwitnie len, groch i gryka. Na łąkach pełno kwiatów, a potem stogi pachnącego siana. W ogrodach kwitną róże, w sadach dojrzewają porzeczki, maliny, agrest, wiśnie i wczesne gruszki. W lesie pełno jagód, zapachu żywicy, ziół, grzybów i kwiatów. Wszędzie gwar i życie: ptaszki świergoczą, znosząc żywność swoim piskłotem, skowronek śpiewa w górze, bocian klekoce na gnieździe, w zbożu przepiórka kwili i woła do pracy.

Dla wieśniaka w lecie czas największej pracy—żniwa, ale pracuje gorliwie, bo to chleb na zimę, zabezpieczenie od głodu. W miastach ludzie niechętnie pracują i—o ile mogą—wyjeżdżają na wieś.

1. Czem jest lato—kiedy się zaczyna i kończy?
2. Długość dnia w lecie i upały.
3. Natura w lecie: a) niebo, słońce, b) pola, łąki ogrody, las,—kwiaty i owoce letnie, c) ptactwo.
4. Praca wieśniaka.
5. Mieszkańcy miast.

70. Z i m a.

1. Jaką porą roku jest zima?
2. Kiedy się zaczyna i jak długo trwa?
3. Jakie bywają dni w zimie?
4. Co jest następstwem krótkości dni?
5. Jak wygląda w zimie ziemia, rzeki i jeziora?
6. Co robią ptaki i zwierzęta? odlatują, kryją się w nory, zasypiają, inne zbliżają się do mieszkań ludzkich).

7. Czy dzieci lubią zimę i dlaczego?
8. Dla kogo zima jest przykra?

Tematy do samodzielnego opracowania.

1. Historia bochenka chleba.
2. Wiejski kościółek.
3. Wiosna,—jesień (Dwa ćwiczenia).
4. Zając, jeź, lub nietoperz (Trzy ćwiczenia).
5. Mucha, pszczoła.
6. Topola, wierzba.
7. Róża, mak.
8. Wieczór, ranek.
9. Burza.
10. Wigilia Bożego Narodzenia.
11. Zielone Świątki.
12. Las w zimie.
13. Jarmark.
14. Żniwa lub sianokos.
15. Zabawa szkolna.

II. Powiastki.

1. Jagódki.

Hania i Marysia poszły do lasu na jagody. Obie dziewczynki zbierały je pilnie, lecz Hania kładła zebrane poziomki do dzbanuszka, a Marysia do buzi.

Skoro wieczór nadszedł, wróciły obie do domu; dobra Hania przyniosła matce pełen dzbanek jagód, a łakoma Marysia z próżnemi rękoma weszła do chaty.

1. Kto poszedł do lasu i po co?
2. Jak zbierały dziewczynki jagody?
3. Gdzie je kładły?
4. Kiedy wróciły do domu?

5. Co przyniosła Hania?
6. Z czym weszła do chaty Marysia?

2. Kto pod kim dołki kopie, sam w nie wpada.

Psotny Jaś przeciągnął w ogrodzie wieczorem sznurek między drzewami i czekał z daleka, aż mama zawoła dzieci na wieczerzę. Będą biegły i przewrócą się przez sznurek, a on się z nich naśmieje. Wtem pies obcy wyskoczył z krzaków i rzucił się na niego z głośnym ujadaniem. Jaś przestraszony zapomniał o sznurku i, uciekając, sam upadł jak długi na ścieżce.

1. Figiel Jasia.
2. Oczekiwanie.
3. Napad psa obcego.
4. Słuszna kara.

3. Szczygiełek.

Mała Jadwinia dostała na imieniny szczygiełka. Miał on wierzch główki i podgardle ponsowe, grzbiet brunatny, ogon i skrzydełka czarne, a na skrzydłach błyszczącą złotą przepaskę. Dziewczynka wsadziła ptaszka do klatki i co dzień rano dawała mu świeżej wody i trochę ziarneczek. Szczygiełek wdzięczny był za to swojej opiekunce i wyśpiewywał jej różne wesole piosenki.

1. Co dostała Jadwinia na imieniny?
2. Jak wyglądał szczygiełek?
3. Gdzie dziewczynka umieściła ptaszka?
4. Co mu dawała?
5. Czem się odwdzięczał szczygiełek?

4. K ł o p o t.

Raz mama musiała wyjść z domu i zostawić Zosię samą. Aby jej się nie nudziło, mama powiedziała:

— Moja Zosiu, nim wrócę, naucz się tego krótkiego wierszyka i przepisz go starannie.

Wraca mama po godzinie i zastaje Zosię zapłakaną.

— Co się stało?—pyta zaniepokojona.

— Ach mamo—odpowiada dziewczynka, szlochając,—zapomniałam, czy pierwszej mam się nauczyć wierszyka, czy go przepisać. I nic nie zrobiłam!

1. Wyjście mamy z domu, troska o Zosię.
2. Polecenie mamy.
3. Powrót i widok Zosi.
4. Zapytanie mamy.
5. Odpowiedź Zosi.

5. Antek sierota.

Biedny Antoś był sierotą, nie miał ojca ani matki. Ziębły i głodny wszedł raz do obcej chaty i prosił o kawałek chleba. Gospodyni dała mu parę kartofli i kubek mleka, ale gospodarz powiedział: — Wstyd prosić o jałmużnę, kto ma zdrowe ręce, mógłbyś już choć gęsi pasać —Antek nie był próżniakiem, zgodził się pasać gęsi gospodarza; był posłuszny i pracowity, to też pokochali go wszyscy jak rodzone dziecko. I nie było sierocie źle na świecie.

1. Kim był biedny Antoś?
2. Po co wszedł raz do obcej chaty?
3. Co mu dała gospodyni?
4. Co powiedział gospodarz?
5. Jak postąpił Antek?
6. Jak się sprawował i co z tego wynikło?
7. Czy źle mu było na świecie i dlaczego?

9. Ciekawy kotek.

Ciekawy kot zobaczył raz w pokoju dużą wannę, przykrytą prześcieradłem. Bardzo zdziwiony, chodził

dookoła, wspinał się, wahał, ale nie mógł zgadnąć, co to być może. Wreszcie wskoczył na stolik, ze stolika na szafę, która stała tuż koło wanny, i buch na prześcieradło! Wtem razem z prześcieradłem zanurzył się w ciepłej wodzie. Ach, jak prędko wyskoczył cały mokry, niepodobny do kota!

1. Co zobaczył ciekawy kotek?
2. W jaki sposób chciał poznać tajemniczy przedmiot?
3. Jaki pomysł przyszedł mu wreszcie do głowy?
4. Ciepła kąpiel i uciezka.

7. Leniwy osieł.

Osieł niósł worek soli i musiał przejść wbród rzekę. Dużo soli rozpuściło się w wodzie i kiedy wyszedł na brzeg, poczuł, że worek jest daleko lżejszy. Zapamiętał sobie tę przysługę wody.

W kilka dni wracał osieł, niosąc wielką pakę gąbek. Ciężar był niewielki, ale leniwy osieł chciał go jeszcze zmniejszyć i gdy wszedł do wody, umyślnie się zanurzał aż po szyję.

Cóż się stało? Gąbki nasiąkły wodą i stały się bardzo ciężkie. Biedne zwierzę dźwigało je z trudem, dopóki znowu nie wyschły na słońcu.

1. Co niósł osieł i którądy wypadła mu droga?
2. Co się stało z solą w wodzie?
3. Co sobie osieł pomyślał?
4. Powrót osła z gąbkami.
5. Powtórne przejście przez rzekę.
6. Skutki lenistwa.

8. Jak rosna jabłka.

Adaś był pierwszy raz na wsi. Wszystko go zajmowało i bawiło. Kiedy spostrzegł w ogrodzie pełno jabłek i gruszek na drzewach, pobiegł do mateczki i

zaczął wołać już z daleka.—Ach, mamó, mamó, co ja tu widziałem! pełno jabłek rośnie na drzewach! — A gdzie mają rosnać? — zapytała mama ze zdziwieniem. — Przecież mama wie dobrze — odpowiedział Adaś—że w Warszawie rosna zawsze w koszykach albo w pudełkach i wcale nie w ogrodzie, tylko w sklepie.

1. Adaś na wsi.
2. Widok owoców na drzewach.
3. Wyprawa do mamy i jego wołanie.
4. Zapytanie zdziwionej mamy.
5. Odpowiedź Adasia.

9. Odwaga.

Hania bardzo płakała, bo zostawiła w ogrodzie nową lalkę, a teraz ciemno, deszcz pada i zniszczy ją do jutra.—Nie płacz—rzekł Janek—ja ci ją przyniosę.—I pobiegł do ogrodu, chociaż było bardzo ciemno. Nie widział ścieżki, potknął się o krzak agrestu, z którego coś wyskoczyło i przebiegło mu koło nogi.—Pewno koty—pomyślał i szedł prosto do miejsca, gdzie bawili się z siostrą. Znalazł lalkę trochę powalana błotem i odniósł Hani.

1. Dlaczego Hania płakała?
2. Co powiedział Janek?
3. Co Janek zrobił?
4. Podróż Janka w ciemności.
5. Co myślał?
6. Odnalezienie lalki i zwrócenie jej siostrze.

10. Dobry przykład.

Mama dała Kaziowi jabłko, ale chłopczyk zapomniiał podziękować. Wtedy mama zawołała kotka i rzuciła mu kawałek bułki, a Miluś zaraz zaczął się lasić i mruzczać.

— Widzisz — rzekła matka — kotek nie umie mówić, a dziękuje po swojemu.

Potem zawołała psa z podwórza i dała mu skórkę chleba, a Burek pokręcił ogonem i lizał jej rękę.

Kazio zrozumiał, jaką nauczkę dały mu domowe zwierzęta, zawstydził się i odtąd uprzejmie dziękował za wszystko.

1. Co mama dała Kaziowi?
2. O czym Kazio zapomniał?
3. Po co mama zawołała kotka?
4. Jak Miluś jej podziękował za bułkę?
5. Co powiedziała mama?
6. Co zrobiła potem?
7. Jak jej Burek okazał wdzięczność?
8. Czy Kazio zrozumiał nauczkę i czy się poprawił?

11. Dobra Zosia.

Zosia z rodzicami wracała z ogrodu. W rękę niosła ostrożnie dużą torebkę przeslicznych czereśni, które tatuś kupił w owocarni. Wtem małe jakieś dziecko, przechodząc ulicą, upadło na kamienie i zaczęło płakać. Zosia podbiegła natychmiast do malca, pomogła mu się podnieść i dała kilka wisien. Dziecko przestało płakać i patrzyło na nią śmiejącymi się dużymi oczyma, a Zosi było tak wesoło, jakby ją wielka przyjemność spotkała. A dlaczego?

1. Skąd wracała Zosia z rodzicami?
2. Co niosła w rękę?
3. Co się stało małemu dziecku?
4. Jak postąpiła Zosia?
5. Czy się dziecko uspokoiło?
6. Czy Zosi było przyjemnie?
7. A czy wicie dlaczego?

12. Dwie złotówki.

Dał pan chłopcu jeden złoty na ocet, a drugi na oliwę. W godzinę wraca chłopiec i nic nie przy-

nosi. „Czemuś nie kupił tego, com kazał?“ zapyta pan. „Bo mi się pomieszały złotówki“, odpowiedział chłopiec, „i nie wiem teraz, która jest na ocet, a która na oliwę.“

1. Co pan dał chłopcu?
2. Kiedy chłopiec wrócił i z czym?
3. O co go się pan zapytał?
4. Jak się chłopiec wytłumaczył?

13. Wzajemna przysięga.

Podczas ciężkiej zimy zgłodniały wróbelek wleciał do stajni, gdzie koń u żłobu zajadał owies. Wróbel nieśmiało przysunął się też do żłobu i zaczął dziobać smaczne ziarenka.

— Jedz do woli, biedny ptaszku—powiedział mu konik:—wystarczy dla nas obu.

Wróbelek głód zaspokoił, a gdy nadeszło lato, wywdzięczzył się koniowi, chwytając i płasząc muchy, które dokuczały bardzo poczciwemu zwierzęciu.

Przyjemnie i pożytecznie jest pomagać sobie nawzajem.

1. Kiedy wleciał do stajni zgłodniały wróbel?
2. Co tam koń robił?
3. Gdzie się przysunął wróbel i po co?
4. Co mu powiedział koń?
5. Jak się wróbel odwdzieczył koniowi w lecie?
6. Jaka stąd nauka?

14. Nie czyn drugiemu, co tobie niemiło.

Basia i Józio bawili się w ogródku: polewali kwiatki, wrywali chwasty i gracowali ścieżki. Wtem na jednej ścieżce Józio spostrzegł kupkę świeżo wysypanej ziemi.

— Kret, kret!—zawołał i już podniósł nogę, aby zdeptać pagórek i zrównać go z ziemią, ale Basia szyb-

kim ruchem odsunęła go na bok. Spojrzał na nią zdziwiony.

— Dlaczego mi nie dasz zdeptać tego kretowiska?— spytał.

— Ach!— rzekła Basia — czyżby nam było przyjemnie, żeby nam kto psuł nasze domy?

1. Gdzie bawili się Basia i Józio?
2. Co robili w ogródku?
3. Co Józio spostrzegł na ścieżce?
4. Jak zawołał i co chciał zrobić?
5. Jak powstrzymała go Basia?
6. Zapytanie Józia.
7. Jaką Basia dała mu odpowiedź?

15. Ojciec u steru.

Podczas gwałtownej burzy wielka łódź płynęła po morzu. W łodzi siedziało kilkunastu ludzi i wszyscy byli w wielkim strachu.

Tylko mały synek sternika był spokojny i nie mógł zrozumieć, czemu wszyscy tak się boją. Nakoniec zapytano go, czy się nie lęka.

— Czegóżbym miał się bać? — odparł spokojnie. — Przecież ojciec siedzi u steru!

1. Łódź na morzu podczas burzy.
2. Trwoga siedzących w łodzi.
3. Spokój syna sternika.
4. O co go zapytano?
5. Odpowiedź chłopca.
6. Co ta odpowiedź oznacza?

16. Prawdziwy świat.

Dzieci przyjechały na wieś i tak im było dobrze, że od rana do wieczora biegały po ogrodzie i po lesie.

— Podoba wam się tutaj?— spytał ojciec.— O tak, tatusiu, *prawdziwy świat* taki piękny!

— Co to znaczy prawdziwy świat? — pyta znów ojciec zdziwiony.

— A ten, co Pan Bóg stworzył: ziemia, niebo, słońce, kwiaty, las, rzeka. — A czyż jest co takiego, czego Bóg nie stworzył?— odezwała się matka.— Ach, bardzo dużo rzeczy: domy, mosty, sklepy, pióra, ołówki, papier. — Teraz dopiero rodzice zrozumieli, co to znaczy świat prawdziwy i bardzo im się ten podział podobał.

1. Co dzieci robiły na wsi?
2. O co zapytał ich ojciec?
3. Odpowiedź dzieci.
4. Zdziwienie ojca.
5. Dzieci tłumaczą, co to jest świat prawdziwy.
6. O co jeszcze spytała matka?
7. Odpowiedź dzieci.
8. Sąd rodziców o tym podziale.

17. Bracia.

Jest pięciu braci, podobnych do siebie, ale różnego wzrostu. Pierwszy nazywa się *Wielki*. Nie jest on największy, tylko najgrubszy, nie stoi w jednym szeregu z innymi, ale nieco na boku i często pochyla się ku braciom.

Drugi nazywa się *Wskazujący*. Ten jest bardzo ciekawy, zagląda do każdego garnka i wszystkiego lubi się dotknąć. Często pracuje z braćmi, stojącymi obok niego i bywa powalany atramentem.

Trzeci—*Średni*. Ten jest najwyższy, ale siły ma mniej, niż tamci. Sam nic zrobić nie umie, ale chętnie pomaga bratu po lewej stronie i zna się także z atramentem.

Czwarty—*Serdeczny*. Pocziwiec, ale próżniak, czasem pomaga innym, sam nic nie robi. Za to lubi się stroić, nosi złote pierścienie i obrączki.

Piąty *Mały* jest rzeczywiście najmniejszy i najmniej się też trzdzi.

Bracia nie rozstają się nigdy, wspólnymi siłami wiele zrobić mogą i powszechnie są szanowani.

1. Podobieństwa i różnice między pięciu braćmi.
2. Opis pierwszego z nich.
3. Opis drugiego.
4. Opis trzeciego, czwartego i piątego.
5. Zwyczaje braci, szacunek ludzki.

18. Człowiek skłamał, a koń prawdę powiedział.

Przyszedł kmięć do sąsiada prosić o pożyczenie konia. Sąsiad nierad pożyczyć, odrzekł, iż niema konia w domu. Ale jak na złość koń zarżał w tej chwili.

— Czemuś, sąsiedzie, skłamał, iż konia niema w domu? pyta proszący, na co mu tamten odpowie:

— To widać waść więcej wierzysz bydłeciu niż mnie!

1. Prośba o pożyczenie konia.
2. Odmowa sąsiada.
3. Odezwanie się konia.
4. Pytanie proszącego.
5. Odpowiedź sąsiada.

19. Litościwy pies.

Miał jeden człowiek psa, Kurte, który był taki rozumny, że sam chodził co rano po bułki do piekarza. Brał w zęby koszyk, w koszyku leżały pieniądze, szedł do piekarza, stawiał koszyk, a piekarz wyjmował pieniądze i kładł bułki, które pies natychmiast odnosił do domu.

Pewnego razu właściciel psa zauważył, że brakuje jednej bułki. Na drugi i trzeci dzień powtórzyło się toż samo. A wiedział, że pies łakomy nie był... Zaciekawiony idzie raz za psem z daleka i cóż widzi? Kurta prosto z piekarni biegnie w wąską uliczkę, gdzie pod starymi schodami leży pies chory i wynędzniały, wyjmuje jedną bułkę i daje ją chorému towarzyszowi.

Tak robił ów pies litościwy dopóty, dopóki chory biedak nie wyzdrowiał. Wtedy Kurta przynosił znowu tyle bułek, ile był powinien.

1. Zmyślność psa.
2. Brak bułki.
3. O czym się właściciel psa przekonał?
4. Zakończenie.

20. O ślepych dziadku.

Przez wieś szedł ślepy dziadek, a wieś była prawie pusta, bo ludzie wyszli w pole do roboty. Na drodze tylko bawiło się kilkoro dzieci, a między niemi najstarszy Józio.

Dziadek posłyszał głos dzieci i zapytał:

— Może tu gdzie jest studnia? Skwar taki i pić mi się chce okropnie.

— Jest, jest, za drugą chatą—odpowiedziały dzieci.

— Uciągnąłbym sobie wody, ale nie wiem, gdzie druga chata, bom niewidomy—powiedział znów dziadek.

Wtedy Józio wziął go za rękę, zaprowadził do studni, naczepał wody w dzbanuszek, który zabrał z domu, i napił staruszka.

Dziadek podziękował Józiovi i poszedł w dalszą drogę, błogosławiąc pocziwemu chłopcu.

1. Kto szedł przez wieś?
2. Jaka była wieś i dokąd poszli ludzie?
3. Kto się bawił na drodze i które z dzieci było najstarsze?
4. Co dziadek usłyszał i co powiedział?
5. Rozmowa z dziećmi.
6. Co zrobił Józio?
7. Co uczynił dziadek?

21. Stary leśnik.

Pewien panicz, przechodząc koło chaty starego leśnika, zobaczył go przed domem, sadzącego w ziemię ziarenka jabłek i gruszek. Zdziwił się bardzo panicz, gdyż leśnik miał lat blisko 80 i nie mógł się spodziewać, że doczeka kiedyś owocu z sianych ziarenek.

— Po co wy to robicie, staruszkę? — zapytał — nim drzewka wyrosną z tych ziarenek, wy już żyć nie będziecie.

— Alboż tylko dla siebie człowiek żyje i pracuje? — odpowiedział na to starzec. — Przecież i pszczoły nawet dla innych miód zbierają.

Na te słowa panicz zawstydził się bardzo, bo zrozumiał, że był brzydkim samolubem i oszedł zarumieniony.

1. Co zobaczył panicz, przechodząc koło chaty leśnika?
2. Dlaczego się tem dziwił?
3. Co powiedział?
4. Odpowiedź leśnika.
5. Jakiego uczucia doznał panicz i dlaczego?

22. Ropucha.

Obok krzaczka ślicznych bratków siedziała szkaradna ropucha, patrząc na kwiaty wielkimi, brzydkimi oczyma i wygrzewając się na słońcu.

Spostrzegł ją Władzio i aż się zarumienił z gniewu.

— Ach, ty potworze! — zawołał z wielkim oburzeniem — będziesz mi się przysuwała do moich ślicznych bratków.

Podniósł kamień, i rzucił w żabę; na szczęście jednak nie trafił, a ropucha zniknęła w trawie.

— Wstydz się — rzekła matka, która nadeszła właśnie — i cóż ci to biedne stworzenie zawiniło?

— Taka brzydka — mruknął Władzio.

— Nie ona temu winna, moje dziecko — powiedziała matka. — Często brzydkie stworzenia i brzydkie rzeczy na świecie pożyteczniejsze są od pięknych. Patrz, jaki ładny jest ten motyl, a co on nam szkody wyrządził: całe listki kapusty pokryte jego jajeczkami; zjedzą nam ją do szczytu żarłoczne gąsienice.

A tymczasem odpędzona od kwiatów ropucha

siedziała między główkami kapusty i oczyszczała jej listki z gąsienic.

1. Jakie stworzenie siedziało obok krzaczka bratków?
2. Kto je spostrzegł?
3. Co powiedział Władzio i co zrobił?
4. Słowa matki.
5. Odpowiedź Władzia.
6. Nauka matki.
7. Co robiła tymczasem ropucha?

23. Opowieść ludowa o strzyżyku*).

Pewnego razu niedźwiedź obraził czemś strzyżyka, małego króla gąszczów: nie chciał mu usunąć się z drogi, czy coś w tym rodzaju.

Rozgniewany strzyżyk zadarł do góry dziób i wskoczywszy ogromnemu zwierzęciu na głowę, zawołał z wściekłością:

— Nie doprowadzaj mnie do ostateczności, bo cię na proch zdepczę nogami!

W jakimże strachu musiał być niedźwiedź wobec takiej groźby.

B. Dyakowski.

1. Jak niedźwiedź obraził strzyżyka.
2. Groźba strzyżyka.
3. Czy niedźwiedź się przestraszył?

24. O człowieku, co dźwigał wór, jadąc konno.

Jechał chłop na szkapie i dźwigał na sobie ciężki wór ze zbożem.

— Czy nie byłoby lepiej — rzekł do niego przechodzień — gdybyś ten ciężar na konia złożył?

*) *Strzyżyk* — maleńki ptaszek z krótkimi skrzydełkami i bardzo krótkim, zadartym ogonkiem. Przebywa u nas i w zimie.

— Nie chcę uczynić tego — odpowiedział wieśniak—bo żałuję mojej szkapiny, która mnie już dźwiga. Skarbiec strzechy naszej.

1. Jazda wieśniaka z ciężarem.
2. Rada przechodnia.
3. Odpowiedź wieśniaka.

25. Mała gosposia.

Dziesięcioletnia Józia została sama w domu: mama wyszła po sprawunki, a służąca do magła. Wtem powrócił ze szkoły głodny braciszek i zaczął dopominać się obiadu.

— Zaczekaj — rzekła Józia — zupa jest gorąca, a befsztyk sama usmażyć potrafię.

I mała gosposia śmiało wzięła się do roboty. Ponieważ ogień się palił, postawiła na fajerce patelnię, roztopiła na niej masło, położyła befsztyk już przygotowany i wcale nieźle jej się udało go usmażyć. Befszyk pachniał przyjemnie i wyglądał bardzo ładnie, gdy podała go bratu. Staś z apetytem odkrajał kawałek, lecz natychmiast z ust go wyrzucił.

— Fe, jakie to szkaradne!

Józia skosztowała: rzeczywiście nie można było zjeść ani kawałeczka.

A czy wiecie dlaczego? Bo Józia nie posoliła mięsa, a sól jest smaczną, zdrową i konieczną przyprawą.

1. Jakim sposobem Józia została sama w domu?
2. Czego żądał braciszek po powrocie ze szkoły?
3. Co powiedziała Józia?
4. Jak się wzięła do roboty?
5. Jak wyglądał usmażony befsztyk?
6. Jak smakował Stasiowi i Józii?
7. Dlaczego?
8. O czym nas to przekonywa?

26. Dobra rada, lepszy czyn.

Adaś i Janek chodzili do szkoły i uczyli się bardzo dobrze, gdyż obaj rozumieli, jak potrzebna jest nauka człowiekowi.

Powracając, zwykle widywali w bramie synka stróża, który siedział na małym stołeczku i uczył się albo pisał, położywszy kajet na wyższej nieco ławce.

Janek zbliżył się raz do niego, a popatrzwszy na pismo, przemówił:

— Nie możesz tu pisać dobrze, bo ci niewygodnie i ciemno. Oczy sobie popsujesz, garbaty będziesz od takiego siedzenia. Radzę ci dobrze: poszukaj sobie innego miejsca do pisania.

— Innego to już nie mam—odpowiedział Antoś—w izbie pełno dzieci, hałas i niema gdzie położyć kajetu. I tutaj się nauczę.

Janek wzruszył ramionami i odszedł obrażony, że Antoś nie posłuchał jego dobrej rady, ale Adaś pobiegł do mamy i poprosił, żeby pozwoliła Antkowi odrabiać lekcje w dziecięcym pokoju. Mama zgodziła się na to i ucałowała synka, a potem powiedziała do obydwu chłopców:

— Pamiętajcie, moje dzieci, że rada może być dobra, ale czyn zawsze lepszy.

1. Dlaczego Adaś i Janek dobrze się uczyli?
2. Kogo widywali zwykle w bramie, powracając ze szkoły?
3. Co robił synek stróża i w jaki sposób?
4. Co zrobił pewnego dnia Janek i co powiedział?
5. Co mu odpowiedział Antoś?
6. Jak postąpił wtedy Janek, a jak Adaś?
7. Co powiedziała mama?

27. Bułeczka.

Julcia szła do szkoły bardzo zadąsana: mama jej dała bułeczkę z pieczenią, a ona chciała z serem. Gry-

masiła, lecz mama, nie zważając na to, włożyła jej śniadanie do koszyczka.

— Będzie ci smakowała w południe—powiedziała z uśmiechem, żegnając kapryśną córeczkę.

— Ani myślę jeść tego — myślała sobie Julcia, choć nie śmiała głośno sprzeciwić się mamie. Uszedłszy kilka kroków, wyjęła bułeczkę i rzuciła ją z niechęcią na środek ulicy.

Zaledwie jednak skręciła na rogu, spostrzegła obdarte dziecko, które płakało, tuląc się do muru.

— Czego płaczesz? — spytała Julcia ze współczuciem.

— Głodny jestem — odparło dziecko, patrząc na koszyczek Julci.

Dziewczynka sama miała ochotę zapłakać: przecie mogłaby nakarmić to głodne maleństwo, gdyby nie była grymasną, lekkomyślną, marnotrawną.

Zareczam wam, że odtąd nie zmarnowała nigdy ani kawałeczka chleba, a niejedno biedne dziecko dobrze na tem wyszło.

1. Dlaczego Julcia grymasiła, wychodząc do szkoły?
2. Czy mama zważała na to?
3. Co sobie Julcia myślała i jak postąpiła?
4. Co spostrzegła na rogu ulicy?
5. Rozmowa Julci z biednym dzieckiem.
6. Jej żal.
7. Poprawa.

28. Zmyślna kotka.

Tosia miała śliczną, białą koteczkę, która była bardzo mądra. Nazywała się Biela. Raz Biela miała troje dzieci. Troskliwa z niej była matka: myła je, uczyła chodzić, karmiła, przemawiała do nich. Kiedy podrosły i mleczko im nie wystarczało, polowała dla nich na myszy i ptaki. A dzieci jadły dużo i ciągle jeść wołały. Namęczyła się też dla nich biedna matka.

Raz wraca późno z polowania z tłustą myszką, bardzo rada, że udało jej się od psów uciec, a tu drzwi domu zamknięte. Miauczy, nic nie pomaga. Słyszy tylko, jak kociaki piszczą bez niej. Biedna kotka krzyczy z całej siły, a kiedy nikt nie otwiera, zostawia mysz pod progiem, idzie pod okno Tosi i zaczyna miauczeć tak żałośnie, że dziewczynka usłyszała i wpuściła lufcikiem swoją faworytkę. Dopieroż było powitanie z dziećmi.

1. Jak się nazywała kotka Tosi?
2. Jaką była mateczką?
3. Jak żywiła swoje dzieci?
4. Czy to była dla niej mała praca?
5. Co jej się raz przytrafiło?
6. Jak sobie wtedy poradziła?
7. Jakie było powitanie z dziećmi?

29. Kasztanek Julka.

Julek miał swego własnego konika, Kasztanka. Śliczne to było zwierzę: zgrabne, żywe, z ciemną i błyszczącą sierścią, długą grzywą i dużemi oczyma. Julka znał koń bardzo dobrze i rżał głośno, kiedy chłopczyk wchodził do stajni. Julek przynosił mu często kawałek chleba lub cukru, a Kasztanek tak ostrożnie brał z ręki jego te przysmaki, że nigdy mu nic złego nie zrobił. Razu pewnego na spacerze spłoszył się niespodziewanie i Julek spadł na ziemię. Nic mu się złego nie stało, ale trochę stłukł nogę i przez dni kilka nie mógł wychodzić z domu. Przez cały ten czas Kasztanek był bardzo smutny i nawet jeść nie chciał, dopiero gdy chłopczyk znowu pokazał się w stajni, powitał go radosnym rzeniem, wachał i oglądał, jakby się chciał przekonać, że przyjaciel jego zdrowy zupełnie.

1. Co miał Julek?
2. Jaki był Kasztanek?
3. Czy znał Julka?

4. Co mu Julek przynosił i jak konik przyjmował te przysmaczki?
5. Co się zdarzyło raz podczas przejażdżki?
6. Czy bardzo Julek się potłukł?
7. Jak się potem zachowywał Kasztanek?
8. Jakie było powitanie?

30. Poczciwy Bryś.

Poczciwy Bryś nie był ładny, ale kochali go wszyscy, bo wiernie pilnował domu i do wszystkich w chacie bardzo był przywiązany. Raz gospodyni poszła z obiadem w pole, gdzie Kubuś wiązał snopki, a gospodarz żął pszenicę. W domu został Bryś tylko i mała Hanusia, która spała w kolebce. Bryś, leżąc na progu chaty, oglądał się na nią. Wtem dziewczynka się zbudziła, usiadła w kolebce, chciała się z niej wydostać, lecz wypadła i głośno płakać zaczęła. Bryś przybiegł do niej, ale podnieść jej nie mógł. Popatrzył na płaczące dziecko, potem z głośnym szczeniem wybiegł na podwórze i takiego narobił hałasu, że sąsiadka przyszła zobaczyć, co się stało. Podniosła małą Hanusię i pochwaliła Brysia, który spoglądał na nią mądrymi oczyma.

1. Jaki był Bryś?
2. Za co go kochali wszyscy?
3. Czem dnia pewnego wszyscy byli zajęci?
4. Kto został w domu?
5. Co się stało z Hanusią?
6. Jak postąpił Bryś?
7. Skąd zjawiła się pomoc?

31. Dzieciół i gołąb.

Dzieciół i gołąb odwiedzili raz pawia, który podejmował ich bardzo gościnnie. Powracając razem do domu, zaczęli o nim rozmawiać. Dzieciół odezwał się pierwszy:

— Jakże ci się, kolego, podobał nasz gospodarz? Prawda, że trudno chyba znaleźć głupszego ptaka, a zarazem tak nadętego i dumnego? Zdaje mu się, że jest najpiękniejszy, a nogi ma szkaradne i głos przeraźliwy. To dopiero zarozumialec!

Ale gołąb odpowiedział:

— Przyznam ci się, że tego nie zauważyłem. Tak był uprzejmy dla nas i gościnnie, że nie umiałbym o nim powiedzieć nic złego. Zachwyciła mię jego piękna głowa, wspaniały ogon, różnobarwne pióra, lecz wad w nim nie dostrzegłem. A choćbym dostrzegł nawet, wolałbym o nich zapomnieć, niż źle mówić o ptaku, z którym się przyjaźnię.

1. U kogo był dzieciół i gołąb i jak ich paw podejmował?
2. Co mówił dzieciół, wracając z gołębiem do domu?
3. Co mu gołąb odpowiedział?
4. Kogo oznacza dzieciół, a kogo gołąb?
5. Jaka myśl zawiera się w tej bajce?

32. Pierwsze przykazanie koleżeńskie.

Hania i Zosia siedziały w klasie obok siebie. Raz dziewczynki miały zadane ćwiczenie. Kiedy nadeszła lekcya, Hania chciała koniecznie przeczytać pracę koleżanki, a Zosia jej nie pozwalała. Hania szarpnęła kajet nieostrożnie i wyrwała dwie kartki. Chciała przeprosić Zosię, ale już nie było czasu, bo weszła nauczycielka.

Dziewczynki po kolei głośno czytały ćwiczenia, a potem pokazywały kajety, czy napisały czysto i starannie. Kiedy przyszła kolej na Zosię, dziewczynka przeczytała swoje zadanie dobrze, ale rozdarty kajet zdziwił nauczycielkę.

— Musisz przepisać drugi raz—rzekła z niezadowolaniem—i pamiętaj, że kajety trzeba utrzymywać

w porządku. Dobrą uczenicę po tem poznać można, że książki i kajety ma czyste i całe.

— To Hania mi rozdarła — rzekła zawstydzona Zosia.

— Hania bardzo źle zrobiła, cudze rzeczy niszczyć gorzej jeszcze, niż własne. Nie spodziewałam się tego po Hani.

Hania się rozplakała. Lekcja skończyła się wkrótce, nauczycielka wyszła.

Wtedy jedna z dziewczynek zbliżyła się do tablicy i napisała dużemi literami:

Pierwsze przykazanie koleżeńskie: „Nie będziesz oskarżała koleżanki.“

I wyszły wszystkie, nie patrząc na Zosię i nie żegnając jej wcale.

1. Gdzie siedziały Hania i Zosia?
2. Co miały zadane na lekcję?
3. Spór między Hanią i Zosią, smutne skutki.
4. Wejście nauczycielki, rozpoczęcie lekcji.
5. Odczytanie ćwiczenia przez Zosię i nagana za kajet.
6. Tłumaczenie się Zosi.
7. Słowa nauczycielki.
8. Płacz Hani, zakończenie lekcji.
9. Co napisała na tablicy jedna z koleżanek?
10. Zachowanie się koleżanek względem Zosi.

33. Słońce, mróz i wiatr.

Wiatr, mróz i słońce, idąc szerokim gościńcem, spotkali kmiotka, który uklonił im się aż do ziemi. Podobało się to podróżnym, lecz skoro ich wieśniak minął, zaczęli się sprzeczać, komu się z nich kłaniał. Wkońcu postanowili zapytać go o to i pośpieszyli za nim.

Wieśniak, widząc przed sobą tak dostojne osoby, uklonił się raz jeszcze.

— Komu się kłaniasz? — zapytał mróz ostro.

— Wiatrowi,—odpowiedział wieśniak po namyśle.

— Poczekaj, — rzekł mróz z gniewem,—zamrozę cię na śmierć, skoro nadejdzie moje panowanie.

— Nie lękaj się,—zawołał wiatr łaskawie — bez mojej pomocy mróz krzywdy ci nie zrobi.

— Ale ja cię spalę na węgiel, — przemówiło słońce wyniośle.

— I jego się nie obawiaj,—zaśmiał się wiatr wesolo—potrafię cię ochłodzić wśród największego skwaru.

Wtedy wieśniak po raz trzeci pokłonił się wiatrowi i spokojnie poszedł swoją drogą.

1. Spotkanie.
2. Sprzecзка.
3. Pogoń za wieśniakiem, zapytanie.
4. Odpowiedź wieśniaka.
5. Groźba mrozu.
6. Słowa wiatru.
7. Groźba słońca.
8. Zapewnienie wiatru.
9. Zachowanie się wieśniaka.
10. Znaczenie tej bajki.

34. Pan Wicher.

Pan wicher razu jednego wyrwał się na przechadzkę. Spacerów jego zawsze obawiano się bardzo, gdyż był to raptus wielki, a przytem silny niezmiernie i na nic nie zwracający uwagi; broił też zwykle strasznie, gdy się wyrwał z domu. Tak samo i teraz było. Najprzód wpadł do ogrodu, poszarpał biedne róże, połamał wysmukłe lilie, poniszczył mnóstwo innych kwiatów, drzew i krzewów, starą wierzbę pchnął tak gwałtownie, że aż w rów się pochyliła. A jak dokażywał w polu!

W zbożu nie zostawił ani jednego kłosa całego, z drzew postrząsał wszystkie listki i poroznosił je po całym polu, połamał im gałęzie, a niejedno wyrwał.

Nawet potężne dęby oprzeć mu się nie mogły; połamał je i gałęzie pozanosił aż na łąki.

Nie dość na tem. Wpadł do wsi, pozrywał z kilku chat dachy, połamał płoty, a bydło, konie, kury, kaczki, gęsi porozpędzał na wszystkie strony. A kiedy już nabroił dosyć w jednym miejscu poszedł sobie dalej nowe robić awantury.

Tymczasem we wsi krzyk powstał i lament, ludzie zeszli się do gospody i uradzili zanieść skargę do króla wichrów, który mieszka daleko, między niebem a ziemią.

Król wichrów kazał stawić się natychmiast winowajcy i zapytał, czy prawdą jest, co ludzie mówią. Wicher nie mógł zaprzeczyć, bo poniszczone pola i ogrody świadczyły najwymowniej o jego swawoli.

— Ja chciałem się pobawić tylko—tłumaczył się wicher.

— Piękna zabawa! — zawołał król z gniewem. — Policz tylko szkody, które wyrządziłeś! Ponieważ jednak inaczej bawić się nie umiesz, zabraniam ci wychodzić z domu od wiosny aż do jesieni. W zimie dopiero, gdy niema już liści na drzewach, ani zboża na polu, ani owocu w sadach, hulaj sobie i szalej po śniegu i lodzie. Może ci mróz odbierze ochotę do figlów. A teraz ani krokiem! — zrozumiałeś.

— Zrozumiałem—rzekł z pokorą wicher i z rozpaczny skrył się w najgłębsze szczeliny i przepaści między górami, a tylko młodszy jego braciszek, pan wietrzyk, biega sobie swobodnie po lasach i polach; on jednak nie wyrządza szkody, a nawet jest pożyteczny, bo roznosi po świecie nasiona wszystkich roślin.

1. Jaki jest pan wicher?
2. Jego przechadzka: a) w ogrodzie,
b) w polu.
c) we wsi.
3. Skarga do króla wichrów.
4. Sąd i wyrok.
5. Rozpacz wichru,—pan wietrzyk.

35. Uciszenie nawałnicy.

Razu pewnego Chrystus płynął z uczniami swymi po jeziorze Galilejskiem. Nagle zerwała się burza, a wicher i bałwany groziły łodzi zatopieniem. Przerażeni uczniowie wzywali pomocy Chrystusa, wołając:

— Ratusj, Panie, bo zginiemy!

Ale On odparł:

— Czegóż się lękacie, ludzie małej wiary?

I, wyciągnawszy rękę, jednym słowem uspokoił wzburzone fale.

Z potęgą Boga cóż się równać może? I dlatego w każdej burzy ufać powinniśmy, że kto z Nim jest, nie zginie.

1. Chrystus na jeziorze.
2. Burza.
3. Niebezpieczeństwo.
4. Przerażenie uczniów.
5. Ich błaganie.
6. Słowa Chrystusa.
7. Uciszenie nawałnicy.
8. Jak należy słowa Chrystusa rozumieć?

36. S m o k.

Krakus, pan grodu na Wawelu, ciężkie od niejakiego czasu miał zmartwienie: pod Wawelem była głęboka pieczara, a w niej zamieszkał smok okropny. Potwór napadał na mieszkańców całej okolicy, porывał bydło i ludzi, nikt przed nim nie był bezpieczny.

Nieszczęśliwi wieśniacy dawali mu już dobrowolnie owce i cielęta, żeby się na nich nie rzucał, ale smokowi wszystkiego było mało.

I kupcy nie zbliżali się do grodu Kraka, żeby potwór na nich nie napadł, i nic nie można było kupić ani sprzedać.

Nakoniec Krakus postanowił sobie: albo zabiję tego rozbójnika, albo sam zginę, a tak dłużej żyć nie chcę

Podręcznik do wypracowań.

Stanął do walki ze smokiem, pokonał go i zabił.

Cóż to była za radość! Uszczęśliwieni wieśniacy obwołali zwycięzcę swoim opiekunem i panem, obiecali mu być posłuszni, byle ich tylko bronił przed każdym nieprzyjacielem.

Przyśiągł im to Krakus i dotrzymał słowa, a gdy umarł, lud wdzięczny usypał mu wielką mogiłę, którą do dzisiaj oglądać możemy.

1. Zmartwienie Krakusa.
2. Szkody, wyrządzane przez smoka.
3. Postanowienie Kraka.
4. Walka i zwycięstwo.
5. Wdzięczność ludu.
6. Mogiła Kraka.
7. Jak nazywamy mogiłę i gród Krakusa?

37. W a n d a.

Miał Krakus jedynaczkę córkę Wandę, tej zostawił po sobie panowanie.

Młoda i piękna Wanda jak prawdziwa matka ukochała swój naród i rządziła sprawiedliwie i rozumnie.

Lecz Rytygier, niemiecki książę, postanowił ożenić się z Wandą i tym sposobem zagarnąć całą ziemię polską. Posłał więc do królowny swaty z temi słowy:

— Zostań żoną męznego księcia, albo kraj twój cały orężem zdobędziem.

— Nie lękam się oręża—odpowiedziała Wanda, a obcego pana nie mogę dać swemu ludowi.

Odeszli posłowie, grożąc straszną wojną, a Wanda zamyśliła się głęboko.—Mam być przyczyną wojny i zniszczenia kraju — myślała sobie — czy też obcego uczynić w nim panem? O Boże! ostoń ziemię moją od tej klęski, a za to przyjmij życie moje na ofiarę, bo ono stać się może przyczyną nieszczęścia.

I rzuciła się w Wisłę, aby chciwy Niemiec nie miał powodu do napaści.

Pochowano jej ciało na szerokim polu i usy-

pano nad niem na pamiątkę wysoką mogiłę, a lud śpiewa o niej dotąd:

Wanda leży w naszej ziemi, co nie chciała Niemca.
Lepiej zawsze mieć rodaka, niżli cudzoziemca.

1. Komu Krakus zostawił panowanie?
2. Jak rządziła Wanda?
3. Chciwość Rytygiera, poselstwo.
4. Odpowiedź Wandy.
5. Myśli Wandy i jej ofiara.
6. Mogiła Wandy i pieśń o niej.

38. Krzywda niewynagrodzona.

Pewnego razu, w czasie podróży po kraju, dworzanie królewscy zabrali przemocą bydło ubogim wieśniakom. Skrzywdzeni udali się ze skargą do miłościwej dla ludu królowej i, płacząc, opowiedzieli jej swoją niedolę. Jadwiga pośpieszyła natychmiast do męża, Władysława Jagiełły, i poprosiła go, aby wyrządzoną krzywdę jak najprędzej wynagrodził.

Wkrótce wieśniacy odeszli, hojnie obdarzeni, a król rzekł do żony:

— Nie smućcie się, oto w dwójnasób zwróciłem szkodę tym ludziom.

— Szkoda zwrócona—odpowiedziała ze smutkiem królowa—ale któż im lzy powróci?

1. Przywłaszczenie sobie przez dworzan dobytku wieśniaków.

2. Skarga chłopów.

3. Wyjednanie przez Jadwigę sprawiedliwości od króla.

4. Oddalenie się wieśniaków, słowa króla do żony.

5. Odpowiedź Jadwigi.

39. Król na weselu u kowala.

Król Jan Sobieski, który był postrachem Turków i wogóle słynął z dzielności i męstwa, był przytem

dla każdego nadzwyczaj przystępny i chętnie zbliżał się do najuboższych.

Pewnego razu, gdy polował w jaworowskich lasach, zdarzyło się, iż kowal z Jaworowa wyprawiał swoje wesele. Król, powracając z łowów z dworzanami, natrafił na drużynę weselną, która ochoczo tańczyła. Goście weselni, niezamożni mieszczenie z Jaworowa, spotrzęglszy króla, zaprzestali tańców i z uszanowaniem oddali pokłon monarsze. Lecz Sobieski uśmiechnął się do nich, zagadał poufale, a przystąpiwszy do panny młodej, zaprosił ją do tańca i puścił się skocznego krakowiaka. Radość i wesołość ogarnęły wszystkich: mieszczki i dworzanie królewscy, panie, szlachcianki i mieszczenie połączyli się w tańcu, naśladując króla, który stanął przed muzyką, a pokręciwszy wasa, wesołą zaśpiewał zwrotkę.

Do dziś dnia o tem zdarzeniu opowiadają z dumą mieszczenie Jaworowa, a kowalowa do końca życia lubiła powtarzać, że na swoim weselu tańczyła z królem.

Wstęp. Popularność Sobieskiego.

Środek.

1. Polowanie w jaworowskich lasach.
2. Spotkanie z weselną drużyną.
3. Przyłączenie się króla i dworu do zabawy.
4. Radość z tego powodu.

Zakończenie. Pamięć o tym wypadku.

40. Koń Kościuszki.

Sławny wódz polski, Tadeusz Kościuszko, był bardzo miłosierny. Miał on konia nadzwyczaj roztropnego i często na nim jeździł. Nieraz ostatni grosz rozdawał biednym, a koń tak się do tego przyzwyczał, że stawał sam przed każdym żebrakiem na drodze, jakby miał ludzki rozum i ludzkie serce.

Jednego razu Kościuszko zachorował, a obiecał tego dnia właśnie zawieźć jałmużnę pewnej ubogiej

rodzinie. Żeby biedacy nie czekali napróżno, poprosił znajomego wieśniaka, aby go wyręczył w tej podróży i pożyczył mu nawet swego konia dla pośpiechu.

Wieśniak pojechał i załatwił wszystko pomyślnie.

Ale nadszedł już wieczór, a posła nie widać. Powrócił wreszcie i tak się przed Kościuszką wytłumaczył:

— Przepraszam was, panie generale, ale na tego konia już w życiu swoim nie wsiądę, jeśli mi razem i worka z pieniędzmi nie dacie.

Zadziwił się Kościuszko i zapytał, co to znaczy?

— Bo tak było—mówił wieśniak—ile razy spotkałem ubogiego człowieka z kapeluszem w rękę, proszącego o jałmużnę, koń zatrzymywał się przed nim i nie ruszył z miejsca, dopóki nie dałem biednemu pieniędzy. A miałem przy sobie tylko kilka groszy, gdy je rozdałem, musiałem potem ze wstydem udawać, że coś ubogiemu do kapelusza wrzucam, byle zaspokoić tego miłosiernego konia.

1. Jaki był Kościuszko?
2. Jakiego miał konia?
3. Do czego się ten koń przyzwyczał?
4. Co się stało raz Kościuszce?
5. Co miał zrobić tego dnia?
6. Kogo poprosił o wyręczenie?
7. Kiedy wieśniak powrócił?
8. Dlaczego się spóźnił?
9. Jak sobie radził gdy wydał wszystkie pieniądze?

Uwaga. Powiastek do streszczania dostarczyć może zawsze książka, używana w szkole do czytania.

III. Wiersze do przerobienia na prozę.

1. Ańdzia i róża.

— Nie rusz, Ańdziu, tego kwiatka,
Róża kole, rzekła matka.
Ańdzia mamy nie słuchała,
Ukłuła się i płakała.

St. Jachowicz.

1. Co mama powiedziała do Ańdzi?
2. Czy Ańdzia posłuchała mamy?
3. Co jej się stało?
4. O czym się przekonała?

Wzór. — Ańdziu, nie dotykaj tego kwiatka, bo róża kole, powiedziała mama. Ańdzia nie posłuchała mamy, ukłuła się i płakała. Ale przekonała się, że mama dobrze radziła.

2. Pierniczek.

— Henrysiu, masz pierniczek — rzekł przyjaciel domu,
Ale zjedz go gdzie w kącie i nie daj nikomu.
— Ej, pan chyba żartuje—odpowie Henryczek,
Mam zjeść sam, to dziękuję, schowaj pan pierniczek.

St. Jachowicz.

1. Co dał pewien pan Henrysiowi?
2. Pod jakim warunkiem?
3. Co mu Henryczek odpowiedział?
4. Dlaczego?

3. Krnąbrne woły.

Miłe złęgo początki, lecz koniec żaloszny:
Nie chciały woły chodzić w jarmie podczas wiosny,

W jesieni nie zwoziły zboża do stodoły,
W zimie nie stało chleba, zjadł gospodarz woły.

I. Krasicki.

1. Czego woły nie chciały robić na wiosnę?
2. Czego też nie robiły w jesieni?
3. Co się z tego powodu stało w zimie?
4. Jaka stąd wypływa nauka?

4. Zając.

Wyszedł zając z za krzaka
I udawał junaka:
Wąsy podniósł do góry,
Wzrok nasrożył ponury.
A wtem jakoś zniehcąca
Wietrzyk z krzaczką liść strąca...
Patrzają... niema zająca!

St. Jachowicz.

1. Kogo chciał udawać zając?
2. W jaki sposób udawał zucha?
3. Wtem co się stało?
4. I co zrobił zając?

Wzór. Zając wyszedł z za krzaka i chciał udawać zucha: podniósł wąsy do góry, spojrział srogim wzrokiem. Aż wtem listek spadł z krzaka, a zając tak się przeląkł, że go już nie było.

5. Mały sknera.

Franuś miał śliczne jabłuszko czerwone.
Pieści się niem, na każdą obraca je stronę
I rzecze:—Szkodaby cię zgładzić z tego świata,
A przytem choć połowę trzeba dać dla brata.
Nie, nie, ja ciebie nie ruszę,
Cały rok cię chować muszę.

A potem—nie, i potem—rzecze mały sknerka
I schował je do kuferka.
Cóż się stało? Jabłko zgnilo.
Jakże mu żal potem było!

St. Jachowicz.

1. Radość Franusia z posiadania jabłka.
2. Postanowienie zachowania go,—dlaczego?
3. Co z niem zrobił?
4. Co się z jabłkiem stało?
5. Czy dobrze Franuś postąpił?

6. Wlaził kotek na płotek.

Wlaził kotek na płotek i mruka,
Widzi go mysz jedna i druga.
Ze kotek był skromny i nieśmiały,
Więc go się też myszki nie bały.
Jedna z nich największa wnet szydzi,
Że kotek ich z płotka nie widzi.
A kotek filutek hyc! z płotka,
Cap myszkę, co śmiała się z kotka.
Zabawy i śpiewy.

M. Weryho.

1. Gdzie wszedł kotek i co robił?
2. Jak się myszkom podobał i dlaczego?
3. Jak sobie jedna z nich żartowała?
4. Co zrobił nagle kotek?

Wzór. Kotek usiadł na płocie i przyjaźnie mru-
gał na myszy, które widząc jego skromną minkę, nie
bały się wcale nieśmiałego zwierzątka. Jedna z nich
nawet zaczęła żartować, że kot ich nie widzi. A wtem
chytry filut skoczył i porwał ją w pazury.

7. Dwa pługi.

Raz na podwórzu stały obok pługi;
Jeden długo spoczywał, z pracy wrócił drugi.

— Przyjacielu — rzekł pierwszy, nie rozumiem wcale,
Dlaczego, gdym ja ciemny, ty błyszczysz wspaniale;
Wszak z jednośmy kruszczu, przecież nie jednacy?
Skądżeś ty nabył blasku?—Czy chcesz wiedzieć? Z pracy.

St. Jachowicz.

1. Spotkanie dwóch pługów na podwórku.
2. Zdziwienie jednego z nich z powodu pięk-
ności drugiego.
3. Zapytanie.
4. Odpowiedź drugiego pługa.
5. Jaka myśl jest w tej bajce?

8. Piłka.

Piłka się raz z chłopców śmiała,
Że wyżej od nich skakała.
Urażeni żarty temi,
Nie podnieśli piłki z ziemi.
Błąd poznała nieboraczka
I ze wstydu spiekła raczka.

St. Jachowicz.

1. Z kogo się śmiała piłka i dlaczego?
2. Czy przyjemnie to było chłopcom?
3. Co więc zrobili?
4. Co wtedy poznała piłka i dlaczego się za-
rumieniła?

9. Staś.

Staś na sukni zrobił plamę;
Płacze i przeprasza mamę.
Korzystając z chwili mama
Rzecz:—Na sukni wypierze się plama.
Ale strzeż się, moje dziecko,
Brzydkim czynem splamić życie,

Bo ci mówię, Stasiu, szczerze:
Ta się plama nie wypierze.

St. Jachowicz.

1. Co się przytrafiło Stasiowi?
2. Czy bardzo był zmartwiony?
3. Co mama mu powiedziała?
4. Jakie czyny są brzydkie?

10. P i e s.

— Idziemy na przechadzkę, hej piesku, chodź z nami!
 — Chętniebym poszedł z panami, ale nie mogę.
 — My nie w daleką idziemy drogę.
 — Nie, nie, panowie, nie mogę.
 Dom sam zostawić byłoby nieładnie,
 A nuż go złodziej napadnie?
 I poszli. Pies zazdrośnie spoglądał za nimi
 I długo, długo leżał pod drzwiami na ziemi,
 Potem powstał i obiegł dziedziniec wokół,
 Gdy panicze wrócili, witał ich wesóło.

St. Jachowicz.

1. Propozycja paniczów.
2. Odmowa psa.
3. Namawianie.
4. Tłumaczenie się psa.
5. Jego zachowanie się po odejściu dzieci.
6. Powitanie.

11. Pudel i brytan.

Raz się pudel z brytanem spotkał niespodzianie.
 Grzeczne było powitanie,
 A potem dalej w rozmowę:
 Pudel zaczął wyliczać swe talenta nowe:
 Jak on pięknie tańczy, jak się grzecznie kłania,
 Jak trafnie odpowiada na różne pytania.

— Pozwól—przerwał mu brytan—i ja się pochwal
Oto domu pilnować umiem doskonale.

St. Jachowicz.

1. Co mówił o sobie pudel, spotkawszy się z brytanem?
2. Co mu odpowiedział brytan?
3. Który z nich więcej był wart?
4. Dlaczego?

12. Chciwość osła.

Osiolkowi w żłoby dano
 W jeden owies, w drugi siano.
 Uchem strzyże, głową kręci —
 I to pachnie i to ńęci.
 Od którego teraz zacznie,
 Żeby sobie podjeść smacznie?
 Trudny wybór, trudna zgoda:
 Chwyci owies, żal mu siana,
 Chwyci siano, owsa szkoda,
 I tak stoi aż do rana,
 A od rana—do wieczora.
 Aż nareszcie przyszła pora,
 Że ośliła wpośród jądła
 Z głodu padła.

A. Fredro.

1. Co dano jeść osłowi?
2. Namysł osła, od czego zacząć?
3. Długie wahanie.
4. Smutny koniec.
5. Sens bajki.

13. Dzieci i żaby.

Koło jeziora
 Z wieczora
 Chłopcy wkoło biegali
 I na żaby czuwali:

Skoro która wypływała,
Kamieniem w łeb dostawała.
Jedna z nich śmielszej natury,
Wystawiwszy łeb do góry,
Rzekła:—Chłopcy, przestańcie, bo się źle bawicie,
Dla was jest to igraszka, nam idzie o życie.

I. Krasicki.

1. Jak się bawili chłopcy nad brzegiem jeziora i kiedy?
2. Co powiedziała jedna żaba?
3. Jaka stąd nauka?

14. Tadeuszek.

Raz swawolny Tadeuszek
Nałapał w flaszeczkę muszek,
A nie chcąc ich morzyć głodem,
Ponawrzucał chleba z miodem.
Widząc to ojciec, kupił mu piernika
I nic nie mówiąc, drzwi na klucz zamyka.
Zaczął się prosić, płakać Tadeuszek,
A ojciec na to:—Nie więź biednych muszek.
Siedział dzień cały, to go nauczyło:
Nie czyń drugiemu, co tobie niemiło.

St. Jachowicz.

1. Co zrobił z muchami psotny Tadeuszek?
2. Czem chciał im osłodzić niewolę?
3. Co zrobił wtedy ojciec?
4. Prośby i płacz Tadeuszka.
5. Odpowiedź ojca.
6. Pokuta i nauka.

15. Lis i kurka.

Do podwórka pode dworem podszedł lisek sobie.
— Chodź, kureczko, kochaneczko, ja ci nic nie zrobię,
Jam przyjaciel twój najszczerzy, na spacer pójdz ze mną.

— Mój ty lisku, rzekła kurka, prosisz nadaremno,
Mówiła mi nieraz mama, bym się lisów strzegła.
I czempredzej mądra kurka do matki pobiegła.
A lis chytry zwiesił kiteę, powłókl się do lasu.
Szkoda było, panie lisie, czasu i atlasu.

Or-Ot.

1. Przybycie lisa na podwórk.
2. Namawianie kurki na spacer.
3. Odpowiedź kurki i jej ucieczka.
4. Odwrót pana lisa.
5. Nauka moralna.

16. Dwa wróbelki.

Biły się raz na ulicy
Dwa młode wróbelki:
Szło im o ziarno pszenicy,
Skarb wcale niewielki.
Ten chce sobie, i ten sobie,
A oba uparte.
— Nie dam tobie!—Nie dam tobie!
Czubią się zażarte.

Przybiegł kogut na te krzyki,
Pyta, o co chodzi:
— A zuchwalcy, a złośniki!
Czy się to bić godzi?

I wokół z gniewem dziobie,
Zgorszony tą sprzeczką;
Obu wróblom dał po czubie,
A sam zjadł ziarneczko.

Stąd wypływa jak najjaśniej
Prawda oczywista,
Że tam, gdzie się dwóch powaśni,
Ktoś trzeci skorzysta.

1. Kto się bił na ulicy?
2. O co chodziło?

3. Jakie były wróbelki?
4. Kto przybiegł na te krzyki?
5. Co kogut powiedział i zrobił?
6. Jaka stąd nauka?

17. Mądry i głupi.

Nie nowina, że głupi mądrego przegadał,
Kontent więc, iż uczony nic nie odpowiadał,
Tembardziej jeszcze krzyczeć przeraźliwie począł;
Nakoniec zmordowany, gdy sobie odpoczął,
Rzekł mądry, iżby nie był w odpowiedzi dłużny:
— Wiesz, dlaczego dzwon głośny? bo wewnątrz jest
[próżny.

I. Krasicki.

1. Głupi w rozmowie z uczonym.
2. Milczenie uczonego.
3. Jego odpowiedź.
4. Wytłumaczenie.

Wzór. Głupi, jak zwykle, przegadał mądrego
i rad z jego milczenia, coraz głośniej krzyczał. Do-
piero gdy się zmęczył i musiał odpocząć, odpowie-
dział mu mądry: „Wiesz, dlaczego dzwon głośny? bo
wewnątrz jest próżny“.

To znaczy, że człowiek, który mało ma rozumu,
zwykle mówi dużo i bez zastanowienia; lecz rozumny
więcej myśli, niż mówi.

18. Ptaszki w klatce.

— Czego płaczesz?—staremu mówił czyżyk młody,
— Masz teraz lepsze w klatce niż w polu wygody,
— Tyś w niej zrodzon—rzekł stary—przeto ci wybaczę,
Jam był wolny, dziś w klatce, i dlatego płaczę.

I. Krasicki.

1. Pytanie młodego czyżyka.
2. Odpowiedź starego
3. Znaczenie tej bajki.

19. Wóz z sianem.

Przy powrozie, na mrozie
Wielki ciężar konie wlekły,
Więc sobie rzekły:

—Aby naszą pracę skrócić,
Starajmy się wóz wyrócić.

I tak się stało:

Siano w wodzie się zmaczało.

Ale czego nie docieklej:

Cieęższe, bo mokre do domu przywlekły;
A nim wyszło, będąc w wodzie,
Pracowały trzy dni w głodzie.

I. Krasicki.

1. Praca koni na mrozie.
2. Ich postanowienie.
3. Skutki.
4. Kogo oznaczają te konie?

Wzór. Było bardzo zimno. Konie musiały cią-
nąć wielki wóz z sianem. Zniecierpliwiły się wresz-
cie i tak sobie powiedziały:—Wywróćmy wóz, to bę-
dziemy miały lżejszą pracę.

Tak też zrobiły. Wóz się wywrócił, a siano
wpadło do wody. Ale gospodarz naładował niem wóz na
nowo i konie miały teraz jeszcze cięższą pracę, bo
mokre siano więcej waży, niż suche. Przytem nim
wyszło, musiały pracować trzy dni bez pożywienia.

Te konie oznaczają ludzi leniwych i niecierpli-
wych, którzy nieraz, chcąc uniknąć pracy, jeszcze ją
sobie powiększają.

20. Żółw i mysz.

Że zamknięty w skorupie niewygodnie siedział,
Żałowała mysz żółwia, żółw jej odpowiedział:
—Miej ty sobie pałace, ja mój domek ciasny,
Prawda, nie jest wspaniały, szczupły, ale własny.

I. Krasicki.

21. Ż y d e k.

Szła ulicą dziecina, biedna, wynędzniała,
 Oczy rączką zasłaniała.
 Spostrzegła to przez okno dobroczynna pani
 I chleba posyła dla niej.
 Cieszy się już zawczasu myślą pięknej cnoty,
 Bo cóż milej, jak ulżyć cierpieniom sieroty?
 Wkrótce powraca z chlebem służąca zdyszana:
 — Ach — rzecze — pani kochana!
 To Żydziak, a któż widział wspomagać Żydziaka?
 Dobrą panią uwaga oburzyła taka.
 — Ale biedny — odpowie — wesprzeć go potrzeba;
 Idź natychmiast mu zanieś ten kawałek chleba.
 On bliźni, nic nie znaczy w wyznaniu różnica:
 Wszak słońce jednakowo nam wszystkim przyświeca.

1. Biedny Żydek.
2. Miłosierdzie pani.
3. Powrót służącej, przyczyna.
4. Oburzenie pani, jej rozkaz.
5. Kto jest naszym bliźnim.
6. Myśl zawarta w tej bajce.

22. Pies i krowa.

W dzień czerwcowy, piękny, skwarny
 Leżał sobie kundel czarny
 Przy pachnącym stogu siana.
 Wtem się zbliża zadumana,
 Głodna, chuda, nędzna krowa,
 I w te się odezwie słowa:
 — Daj choć wiązkę, bracie miły,
 A pokrzepię trochę siły.
 — Ho! — odpowie kundel hardo,
 Patrząc na krowę z pogardą —
 Nie wiesz, że to moje siano?
 Że dla mnie je z łąk zbierano?

— Wszak go nie jesz — rzeknie krowa,
 A dla mnie to pasza zdrowa...
 — Idź się pożywić do lasu,
 A mnie nie przerywaj wczasu,
 Tutaj miękko, wonno, chłodno,
 Co mi tam, że komuś głodno,
 Bylem tylko ja był syty —
 Odparł kundel nieużyty.
 Czy wiecie kogo w bajce ten kundel oznacza?
 Oto bezlitośnego, skąpego bogacza.

1. Pies przy stogu siana.
2. Zbliżenie się i prośba głodnej krowy.
3. Odpowiedź kundla
4. Powtórna prośba krowy.
5. Odprawa.
6. Kogo oznacza kundel?

23. Dwie beczki.

Raz dwie beczki przewożono:
 Jedną winem napełnioną,
 Drugą pustą. Pierwsza cicho
 Na pośłaniu swem leżała,
 Druga jakby jakie lichy
 Wierciła się i skakała.
 Gdy wóz po nierównym bruku
 Mocniej się potrząsnął czasem,
 Pusta beczka huku, puku,
 Zagłuszała go hałasem.
 Tak, iż ludzie z każdej strony
 Wóz z daleka omijali;
 Siaki taki przestraszony,
 Myślał, że się miasto wali.
 Aż gdy obie przewoźnicy
 Staczać mieli do piwnicy,
 Lud z ciekawą dostrzegł miną,
 Że w spokojnej było wino,

A w tej, co wrzask niosła wielki,
Nawet wody ni kropelki
Podobnie z ludźmi, młodzi przyjaciele,
Niewiele czyni, kto rozprawia wiele,
Rozumu same nie dowiodą słowa,
Mniej zawsze krzyku tam, gdzie światła głowa.

1. Przewóz dwóch beczek. Jaką była każda?
2. Ich zachowanie się na wozie.
3. Ogólny postrach.
4. Okazanie się ich wartości.
5. Znaczenie tej bajki.

24. Kmiotek i wiewiórka.

Pewien kmiotek w zimnej porze,
Rąbiąc na coś drzewo w borze,
Znalazł miejsce, gdzie wiewiórka
Miała skarb i w mrozy przechów:
Domem jej była w pniu dziurka,
Skarbem jej dwa garnce orzechów.
Radość się w kmiotku roznieca,
Topór w drzewo, torba z pleca.
Już orzechy brzęczą w rękę,
Gdy na blizkim siedząc sęku,
Rzekła doń gospościa z trwogą:
— Mój ty królu, mój klejnocie,
Ulituj się nad nieboga!
Co zebrałam w czoła pocie,
To chcesz wydrzeć, by jak fraszkę,
Oddać dzieciom na igraszkę!
Im to dobra nie przysporzy,
A mnie biedną niezadługo
Z twej przyczyny głód zamorzy.
Weź połowę, zostaw drugą!
— Nie, nie wezmę ni orzeszka —
Dobry kmiotek odpowiada,
Kto sam doznał, co jest bieda,
Czuć litości nie omieszka.

J. Massalski.

1. Odkrycie kmiotka.
2. Jego radość.
3. Błaganie wiewiórki.
4. Litość kmiotka.
5. Myśl, w bajce ukryta.

IV. Listy.

1. List do kolegi.

Kochany Janku!

Dziś o piątej idę na ślizgawkę. Czy możesz iść ze mną? Lekcyje już umiem wszystkie. Odpisz, czy pójdziesz, to wstąpię po ciebie.

Data.

Twój Józio.

1. Kiedy i dokąd wybiera się Józio?
2. O co zapytuje kolegi?
3. Co mu donosi o lekcyach?
4. O co prosi i dlaczego?

2. Odpowiedź.

Kochany Józku!

Nie pójde na ślizgawkę, bo Ojciec dziś wyjeżdża, Mama musi mu wszystko przygotować na drogę, a ja tymczasem opiekuję się Ignasiem. Trudno, kiedyindziej pójdziemy razem.

Ściskam cię serdecznie

Data.

Twój

Janek.

1. Dlaczego Janek odmawia?
2. Czy żałuje ślizgawki?
3. Czem się pociesza?

3. List przy przesyłce obiecanej książki.

1. Piszący dotrzymuje słowa i książkę w dniu oznaczonym przysyła.
2. Kiedy ją sam skończył czytać?
3. Jak mu się podobała?
4. Nadzieja, że zostanie prędko i z zajęciem przeczytana.
5. Pozdrowienie, podpis, data.

4. Odpowiedź i podziękowanie.

1. Piszący odsyła i dziękuje.
2. Jak się podobała?
3. Prośba o pożyczanie innej i obietnica niezniszczenia.
4. Pozdrowienie, podpis, data.

5. List z prośbą o odesłanie kajetu, który został przypadkiem zapomniany.

1. Prośba o odesłanie kajetu.
2. Jak wygląda ten kajet.
3. Gdzie prawdopodobnie pozostał.
4. Przeproszenie za kłopot.
5. Pozdrowienie, podpis, data.

6. List do brata z opisem zajęć.

Kochany Bracie!

Zapytujesz mnie w ostatnim liście, czego się uczę teraz w szkole. Otóż donoszę Ci, że dosyć dużo mam roboty, gdyż uczę się już różnych nauk: katechizmu, historii św., języka polskiego, a więc: czytania, gramatyki, wierszy, pisania ćwiczeń. Z arytmetyki zacząłem już liczby wielorakie; z historii mówi nam nauczyciel o Polsce kwitnącej, a z geografii o rzekach, wpadających do morza Bałtyckiego. Uczę się także

zoologii t. j. nauki o różnych zwierzętach. Oprócz tego mamy jeszcze lekcje rysunku, śpiewu chóralnego i gimnastyki. Widzisz co to roboty!

Ze wszystkich nauk najwięcej mnie zajmuje geografia, bo z niej się dowiaduję, jak to świat wygląda. Lubię też bardzo rysować mapy.

U nas w domu wszyscy zdrowi. A ty jak się miewasz? Donieś nam, czy przyjedziesz na święta.

Pozdrawiam Cię serdecznie

Twój brat

Data.

Antoś.

1. Zapytanie brata.
2. Wiadomość o ilości zajęć.
3. Wyliczenie przedmiotów.
4. Przedmioty ulubione.
5. Wiadomości o zdrowiu i domu.
6. Pozdrowienie, podpis, data.

7. List do siostry z opisem wycieczki.

1. Obietnica rodziców urzędzenia wycieczki za miasto lub do lasu.
2. Oczekiwanie dnia oznaczonego, obawa o pogodę.
3. Dzień piękny, wyjazd, zabawa na swobodzie: przechadzka, posilek, gry.
4. Powrót z miłymi wrażeniami, chęć żeby się powtórzyły.
5. Pozdrowienie, podpis, data.

8. List do ojca.

Drogi Tatusiu!

Piszę, bo dziś sobota i mam więcej czasu. Jestem zdrow i nauka idzie mi dosyć dobrze. Myślę, że niezłą cenzurkę przywiozę. Pan Michalski powie-

dział, że się źle trzymam, i postarał się, że chodzę na gimnastykę leczniczą. Pani Michalska znów mówi, że mam za lekką koldrę. Kolegów na stancyi mam do brych i już sobie wybrałem przyjaciela, Jacka Bańkowskiego. Kiedy Mama przyjedzie mnie odwiedzić? Chodzimy co dzień na długie spacery.

Całuję rączki Tatusia i Mamy

Kochający syn

Data.

Stach.

1. Przyczyna zabrania się do listu.
2. Wiadomość o zdrowiu i nauce.
3. Kwestya gimnastyki.
4. Sprawa koldry.
5. Koledzy na stancyi.
6. Oczekiwanie matki.
7. Wiadomość o przechadzkach.
8. Pozdrowienie.

List do siostry w mieście.

Kochana Maniu!

Rodzice niespokojni, że od tak dawna nie było od Ciebie żadnej wiadomości. Dlaczego nie piszesz? Czyś chora, czy też tyle masz pracy, że ci na list czasu nie staje? Mama kazała Ci powiedzieć, abys w niedzielę napisała koniecznie choć parę słów.

W domu wszyscy zdrowi. Już od jesieni chodzę znowu do szkółki i pilnie się uczę. Kiedy przyjedziesz do nas? Może na święta będziesz się mogła wybrać.

Pozdrawiamy Cię wszyscy serdecznie

Twój brat

Borki, 11—2

Józef.

10. List do babci z powinszowaniem imienin.

Najdroższa Babciu!

Nie mogę sam dzisiaj powinszować Babci, bo jestem tak daleko. Ale posyłam życzenia, żeby Babcia była zdrowa i zawsze bardzo szczęśliwa. Cieszymy się z Helenką, że na święta pojedziemy do Babuni, bo uczyliśmy się dobrze, i Mamusia nam to obiecała. Więc do zobaczenia za parę miesięcy.

Całuję rączki najdroższej Babuni i Dziadunia

Kochający wnuk

Data

Jędrus.

1. Wyrażenie żalu z powodu oddalenia.
2. Życzenia.
3. Nadzieja zobaczenia się i wiadomości o sobie.
4. Pozdrowienie.

11. List do doktora.

Szanowny Panie.

Ojciec spadł z konia i złamał albo zwichnął rękę, prosimy więc bardzo, żeby Pan był łaskaw przyjechać jak najprędzej.

Z szacunkiem

Data.

A. B.

12. List do proboszcza o metrykę.

Szanowny Księżu Proboszczu.

W szkole wymagają koniecznie złożenia mojej metryki, proszę więc bardzo o przysłanie jej jak najprędzej. Urodziłem się w r. 1897, 15 maja, w Zakrzówku i zostałem ochrzczony nazajutrz.

Chrzestni rodzice: N. N.

Adres mój: Płock, ulica Nadwiślańska № 7.

Przepraszam bardzo za kłopot i proszę o spełnienie mojej prośby.

Z szacunkiem

Data.

Z. T.

1. Przyczyna żądania.
2. Data urodzenia i chrztu (mniej więcej).
3. Obecny adres.
4. Ponowienie prośby.

Tematy samodzielne.

1. List do nauczyciela z zawiadomieniem, dlaczego uczeń nie chodzi do szkoły.
2. List do ciotki z prośbą o przyjazd z powodu choroby matki.
3. List do brata w wojsku.
4. Do kupca o sprawunki.

V. Porównania.

1. Stół i ławka.

Wzór. Stół i ławka są do siebie podobne z tego, że są sprzętami i że są zrobione najczęściej z drewna przez stolarza.

Ale oba te sprzęty różnią się też między sobą: stół składa się z blatu i nóg i nieraz ma szufladę, ławka zaś składa się z siedzenia, nóg, a czasem i oparcia. Przytem na stole się pisze, rysuje i jada, ławka zaś służy do siedzenia lub leżenia.

Z czego stół i ławka są do siebie podobne?

1. Czem są?
2. Z czego są zrobione?
3. Przez kogo?

Czem się różnią?

1. Z jakich części się składają?
2. Do czego służą?

2. Dzbanek i doniczka.

Wzór. Dzbanek jest naczyniem i doniczka także. Oba te naczynia zrobione są z gliny i wyrabia

je garncarz. Ale różnią się także. Dzbanek ma inny kształt: węższy w środku, szerszy u dołu i u góry, z jednej strony ma uszko do trzymania i zwykle bywa polewany. Służy do wody, mleka i innych płynów. Doniczka ma kształt prosty, rozszerzający się ku górze, a w denku otwór, aby woda zbyt czysta odpływała. Służy do hodowania kwiatów.

1. Czem są dzbanek i doniczka? (naczynia).
2. Z czego zrobione?
3. Kto je wyrabia?
4. Czem się od siebie różnią? (kształt, uszko, polewa; otwór w doniczce, użytek).

3. Ołówek i pióro.

1. Z czego ołówek i pióro są do siebie podobne? (służą do pisania).
2. Czy obydwie te narzędzia służą tylko do pisania? (rysunek).
3. Czem jeszcze się różni ołówek od pióra? (materyał).
4. Z czego jest zrobiony ołówek (grafit), a z czego pióro?
5. Czem jest łatwiej pisać: ołówkiem czy piórem?

4. Wiśnia i śliwka (owoc).

1. Czem są wiśnia i śliwka.
2. Jakie między nimi możemy znaleźć podobieństwa: a) jedna twarda pestka, b) soczyste mięso, c) cienka skórka, d) smak przyjemny, e) pożytek wogóle.
3. Jakie dostrzegamy różnice? a) wielkość, b) barwa, c) kształt, d) smak, e) czas dojrzewania.

5. Kasztan i orzech włoski (owoce).

Kasztan i orzech są owocami. Rosną na dużych drzewach, dojrzewają w jesieni i oprócz twardej skorupy pokryte są na zewnątrz gorzką, zieloną skórą. Z tych wszystkich rzeczy są do siebie dosyć podobne, ale różnią się także. Kasztan ma kształt podobny do połowy kuli, jest gorzki i u nas niezdatny do jedzenia. Orzech, po wyjęciu ze skorupki, ma kształt bardzo dziwny, jakby pomarszczony, pokryty jest jeszcze paru cieniutkimi skóreczkami, a smak ma wyborny. Rośnie dziko w cieplejszych krajach, u nas dojrzewa także, hodowany w ogrodach.

1. Czem są orzech i kasztan?
2. Podobieństwa między nimi:
 - a) gdzie rosną?
 - b) kiedy dojrzewają?
 - c) podobieństwo owoców i ich pokrycie.
3. Różnice:
 - a) kształt,
 - b) smak,
 - c) pożytek,
 - d) gdzie rosną?

6. Wróbel i kanarek.

Wróbel i kanarek są to ptaki dosyć do siebie podobne: prawie jednej wielkości, podobne mają nóżki, skrzydelka i dzióbki, tylko dziób wróbla jest trochę szerszy. Każdy jednak odróżniłby je łatwo z daleka, bo kanarek jest żółty, a wróbel szary. Przytem kanarek dosyć ładnie śpiewa, a wróbel tylko ćwierka. Pożywienie ich także niezupełnie jednakowe, bo pisklęta wróbla zjadają owady i gaśienice, kanarka zaś mrówcze jaja. Nakoniec wróbel żyje u nas na swobodzie, a kanarek zginąłby z chłodu, gdyż pochodzi z krajów gorących. Dla wróbla klatka byłaby więzieniem, dla kanarka jest potrzebą.

1. Jakimi ptakami są wróbel i kanarek?
2. Z czego do siebie podobne? (wielkość, części ciała, nóżki, skrzydła, dziób).
3. Czem się różnią? barwa, głos, pożywienie, sposób życia.

7. Kura i kaczką.

1. Do jakich ptaków należy kura, do jakich kaczką?
2. Porównać dziób, nogi, pióra, kształt ciała.
3. Gdzie żyje i szuka pożywienia kura, a gdzie kaczką?
4. Mięso i jaja tych ptaków.
5. Jakie są między nimi podobieństwa? (ogólne cechy ptaków).

8. Sól i cukier.

Wzór. Sól i cukier, zwłaszcza w proszku, na pierwszy rzut oka są do siebie podobne, gdyż mają barwę białą. W kawałkach są dosyć twarde, choć cukier twardszy, bo można nim na soli robić kresę. I sól i cukier błyszczą, są dosyć ciężkie, w wodzie się rozpuszczają i są użyteczne.

Ale i niemałe różnice spostrzegamy pomiędzy nimi: sól ma smak słony, a cukier słodki; sól o wiele łatwiej się kruszy i jest prawie przezroczysta, cukier zaś tylko prześwieca po brzegach. W ogniu sól rozpryskuje się i trzaska, a cukier topi się na karmel. Wreszcie soli używamy przeważnie do mięsa i jarzyn, cukru głównie do ciast, owoców i napojów.

1. Czy sól i cukier są do siebie podobne?
Podobieństwa: barwa, twardość, połysk, ciężkość, zachowanie się w wodzie, użytek wogóle.

Różnice: smak, kruchość, przezroczystość, zachowanie się w ogniu, użyteczność.

9. Wierzba i brzoza.

Podobieństwa:

1. Są drzewami.
2. Te same części składowe.
3. Utrata liści na zimę.
4. Pożytek wogóle.

Różnice:

1. Miejsce, gdzie rosną (wierzba nad drogą, brzoza w lasach i na piaskach).
2. Pień, kora i liście.
3. Ogólny wygląd drzewa.
4. Pożytek.

10. Węgiel drzewny i kamienny.

1. Czy jest pomiędzy nimi jakie podobieństwo, (wiele).

Podobieństwa: barwa, przyleganie, palenie się? kruchość, pochodzenie, oba ciała martwe.

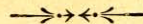
Różnice: twardość, ciężkość, połysk, pochodzenie węgla kamiennego i drzewnego.

11. Wieś i miasto.

1. Czem są wieś i miasto? (osady ludzkie).
2. Co jest większe i ludniejsze?
3. Co widzimy w każdym mieście? (ulice, domy, kościoły, sklepy).
4. A co widzimy na wsi? (drogę, pola, chaty, łąki, lasy).
5. Jakie są w mieście domy i ulice?
6. Jakie są chaty na wsi i droga między nimi?
7. Kto mieszka w mieście, a kto na wsi?

Tematy samodzielne.

1. Marchew i burak.
2. Owca i krowa.
3. Śledź i szczupak.
4. Dąb i sosna.
5. Zima i lato.
6. Boże Narodzenie i Wielkanoc.
7. Wieczór w lecie i w zimie.

290008

Spis rzeczy.

I. Opisy różnej treści.			
1.	Kto ty jesteś?	5	33. Mysz 15
2.	Rodzina.	—	34. Kaczka —
3.	Gdzie mieszkasz?	6	35. Wrona —
4.	Ubranie	—	36. Jaskółka 16
5.	Nasze podwórze	—	37. Wróbel —
6.	Dom	7	38. Kanarek 17
7.	Nasza ulica	—	39. Ptak —
8.	Huśtawka	—	40. Śledź —
9.	Szkoła	8	41. Chrabąszcz —
10.	Rolnik	—	42. Głosy zwierząt 18
11.	Szewc	—	43. Grusza —
12.	Zajęcia ludzi	9	44. Sosna. —
13.	Pokarmy	—	45. Dąb 19
14.	Napoje.	—	46. Bez —
15.	Barwy	—	47. Grzyby —
16.	Wzrok.	10	48. Bławatek 20
17.	Sluch	—	49. Fijolek —
18.	Węch i smak	—	50. Ogórek —
19.	Dotyk	11	51. Jabłko —
20.	Zmysły	—	52. Kartofel 21
21.	Nasza komoda.	—	53. Trawa —
22.	Piłka	—	54. Pszenica —
23.	Lalka	12	55. Listek. —
24.	Scyzoryk	—	56. Roślina 22
25.	Ołówek	—	57. Kamyk —
26.	Gniazdko	—	58. Kreda. 23
27.	Książka	13	59. Gлина —
28.	Owca	—	60. Sól —
29.	Koń	14	61. Żelazo —
30.	Krowa	—	62. Węgiel kamienny 24
31.	Pies	—	63. Rok —
32.	Kot.	—	64. Strony świata. —
			65. Wisła —
			66. Las —

